

Ранната християнска църква

I. Исус Христос, основателят на Църквата

Вселенската църква. – Исус Христос е основателят на вселенската църква; първо, в смисълът, че това е цялото събрание или семейство Божие, простиращо се от Адам до второто пришествие на Господа; и второ, в конкретния смисъл на църквата от Неговото възплъщение. Именно във втория от тези смисли тук се разглежда вселенската църква.

Исус Христос не дойде в неизразимата слава на Божеството, за да основе християнската църква. Той дойде в подобие на грешна плът (Римляни 8:3) и затова беше дълбоко неразбран. Нито пък дойде в пълния блясък на човешката царственост. Той дойде по-скоро като обикновен човек от народа, като по този начин разочарова евреите, за които идването на Месията щеше да бъде по-голямо събитие от всякога виждано досега.

Месията. — И все пак Исус Христос беше Месията. Юдеите не разбираха двете истини: (1) че Месията трябва да е самият Бог и (2) че по природа трябва да има две идвания на Месията. Първото идване трябва да даде възможност на Месията да осъди „греха в плътта“ (Римляни 8:3) и да „вкуси смърт за всеки човек“.

(Евр. 2:9). Второто пришествие трябва да бъде в триумфа на небесната слава, за да се съберат плодовете на трудовете, които църквата трябва да извърши в Светия Дух през вековете време, които трябва да разделят двете грандиозни явявания на Господа. При първото Си пришествие Христос изпълни съвършено месианските пророчества. Това Той изложи от Исая (гл. 61:1, 2а) в Своето изявление в една възпелваща събота в синагогата в Назарет (Лука 4:16–22). Като завърши четенето там, където го направи, Той отдели спасителното дело на първото пришествие от това на „деня на отмъщението на нашия Бог“ (Ис. 61:26), което няма да бъде завършено до второто пришествие (Живот 240, 241).

Учителят. – Исус дойде да учи. Той поучаваше предимно чрез примера на неопетнен живот. Докато живееше така безупречно, от устните Му излизаха думи на истина, изречени с простота, които достигаха до умовете на най-нещастните, най-помрачените грешници; дори обладаваните от демони чуха думите Му. Той поучаваше и с притчи за онези, които може би желаеха да се задълбочат и анализират, но оставяше такива да изберат разочарованието, ако им пукаше мисленето им да бъде по-малко ясно и непредубедено. „Благодаря Ти... защото си скрил това от мъдрите и разумните, а си го открил на младенците“ (Матей 11:25).

Откровението Божие. — Езичниците се страхуваха от своите богове — тези, в които все още вярваха. и ги умилостивявали с хекатомби и всеизгаряния. Юдеите, осъзнавайки недостатъците си, били започнали да виждат Бога не като Създател-Отец, какъвто е Той, а като обидено Божество, търсещо възможност да си отмъсти на непокорните. Те си мислели, че могат да Го умилостивят със строг режим на живот, обвързващ и ограничаващ легализъм, публична демонстрация на религиозност. Съвестта им изисквала да се стремят да спечелят Неговата божествена благосклонност чрез безкрайния кръг от жертви, изисквани от закона, но търсенето било осуетено от липсата на духовност в собствените им сърца. Те се стремели да предложат на Бога праведност, която сами са създали.

Исус дойде не за да покаже какъв е Бог по отношение на Неговата сила и видима слава, а за да покаже на хората онези качества, провъзгласени на Моисей на планината (Изх. 33:18 до 34:9) – мъдрост, милост и праведност, и всеобхватното качество на любовта. Това откровение Бог, и само Той, можеше и щеше да даде на хора, които бяха отишли толкова далеч

от Него, че не биха могли да понесат пламтящото сияние на Неговата слава. Праведността трябва да дойде от Бога.

И така, Исус прояви добрата любов и другите тихи добродетели на благодатния характер на един нежен и милостив Отец. Той говореше за слава и говореше за гибел, но подчертаваше радостта от Господа и красотата на святостта. Той каза: „Аз съм пътят и истината и животът.“ „Който е видял Мене, видял е Отца“ (Йоан 14:6, 9). Не видимата слава – още не – а всичко останало, което Той можеше да представи за Бога, докато беше в човешко тяло, беше живяно и проповядвано от Исус.

Делото . — С божествеността Си, забулена от човечеството, Исус извърши велики чудеса в силата на Светия Дух. Той възкресяваше мъртвите; Той изцеляваше болните; Той успокояваше природните сътресения; Той смърряше и прогонваше демони, изгонвайки ги от живота на хората, както някога преди ги беше изгонил от небето. Той хранеше гладните тела на хората чрез чудотворно умножаване на хляб и риба, както хранеше душите им чрез умножаване на духовните истини.

Той работеше тихо, без излишна показност. Постоянно неразбиран, често очернян, Той проявяваше предпазливост, като често нареждаше на получателите на Неговата доброта да не разкриват кой им е помогнал. Но въпреки това делото Му се извършваше публично и можеше само да привлече внимание.

Публичното евангелие. – Трябваше да бъде така. Хората трябваше да знаят каузата на Исус и Неговото послание. Те трябваше да бъдат привлечени към Него. И те бяха. Не само дванадесет, а седемдесет се поставиха директно под Неговото ръководство и имаше моменти, когато хиляди Го следваха навсякъде.

Свидетелят беше затворен в Юдея. Самаряните не искаха да чуят, защото „лицето му“ сякаш щеше да отиде в Йерусалим“ (Лука 9:53). В Галилея Той проповядваше и работеше отново и отново, но в самия Назарет и на други места хората отказваха служението Му.

С наближаването на края на земното Му служение, Той позволяваше все повече и повече внимание да бъде привлечено към Него. Хълмът Голгота се извисяваше на хоризонта на времето и хората сигурно наблюдаваха кога Той ще се изкачи на тази малка планина, за да умре на кръста. Той нахрани пет хиляди души, освен жени и деца, и отново четири хиляди, докато учениците Му се надяваха, че може да стане цар. Когато възкреси Лазар от мъртвите, цялата провинция знаеше за това. Той влезе триумфално в Йерусалим, докато обикновените хора Го приветстваха, и отново царска корона беше в съзнанието на учениците. Когато дойде краят, цялото юдейско население знаеше за това.

Църквата. — За основател на движение, Исус е казал достатъчно малко, за да могат потомците да прочетете за Неговата църква. Но Той основа една. Авторът на евангелието е вложил в устата Му думата *ekklēsia*, преведена като „църква“, и означаваща съвсем буквално „призовани“; тя има смисъла на „призовани и събрани“. Това е името, използвано за народните събрания в управлението на гръцките градове-държави. В LXX тя приема религиозно значение като „събрание“ на Израел, а в Новия завет се прилага към духовното събрание на Христовите светии. Сплотеното общение между града и държавата, което е превърнало църквата в организация, може да се разглежда като програма за служба, която Христос е поверил на нея.

Христос каза, че ще построи църквата Си и че тя ще бъде построена чрез хора от искрена вяра в Себе Си като Божи Син, мъже, които биха изповядали Неговото име (Мат. 16:15–19). Това непременно би включвало учителската мисия и произтичащата от нея

приемане в общение на онези, които биха чули проповядваното слово. В общите Си учения Той вплел подробностите за процеса на формиране на църквата.

Църквата обаче трябваше да притежава власт. Членът на събранието на светиите, който би отказал възможността да се помири с братята си, трябваше да бъде изключен, а изключването трябваше да се случи с одобрението на самото Небе и в съответствие с решенията на Небето (Матей 18:15–18).

Евангелската поръчка. – Преди края на земния Си живот, Исус възложи на учениците Си задачата на велико поръчение, чието изпълнение ще ги отведе по целия свят. Учениците трябва да проповядват евангелското послание и да извършват кръщение като посветителна служба за всеки, който дойде в църквата.

Разбира се, обучението по волята и думите на Христос трябва да върви с кръщението, чрез което църквата отбелязва новите си членове. За да онагледят делото и да запознае учениците с него, Христос изпрати първо дванадесет, после седемдесет, по двама. На тях им беше позволено минимално оборудване, но максимум духовна сила.

Изпращането на тези мъже не можеше да бъде успешно или неуспешно, защото Исус беше човек на ред. Наистина, в утрото на възкресението, преди да докладва на Отца Си, Исус се спря, за да подреди погребалните Си дрехи (Йоан 20:5–7). Изпращането на дванадесетте и седемдесетте, както и самият план на Великото поръчение, можеха да бъдат осъществени само по добър ред и метод. Църквата е основана на система и организация.

Краят на служението на Исус. — Ревността към Христос от страна на водачите и неразбирането на статута и делото на Месията от страна на народа най-накрая достигнаха кулминацията си. Юдеите настояваха римляните да Го разпнат. Един служещ на времето, политически настроен римски прокуратор Понтий Пилат се съгласи. Той се опита да измие ръцете си от отговорност по въпроса, но никаква вода не можеше да отстрани вината му. Юдеите поеха отговорността върху себе си със страшното си заявление: „Кръвта Му да бъде на нас и на децата ни“ (Матей 27:25).

Заместното изкупление. — Не е необходимо да се спекулира кой, дали евреите или римляните, причиниха смъртта на Христос. Защото „Той беше наранен [или „мъчен“] за нашите прегрешения, бит беше за нашите беззакония“ (Исая 53:5); „Който Сам понесе [или „изнесе“] нашите грехове в тялото Си на дървото“ (1 Петрово 2:24). Винаги в ума на Бог е бил планът, който Той беше уредил за посрещане на греха: Неговият Син да живее безгрешен на земята, като по този начин докаже, че Неговият закон може да бъде спасен; и че Той трябва да умре, макар и невинен, и да осъди „греха в плътта“ (Римляни 8:3), изпълнявайки значението на старозаветните жертви и показвайки, че трябва да има смърт за нарушаване на закона.

Христос винаги е имал предвид този съвет и затова Той се е вплътил, е живял безупречно и е дал пример, който всички могат да следват с Неговата сила (1 Петрово 2:21–23). Той е вкусил „смърт за всеки човек“ (Евр. 2:9), поемайки върху Себе Си в заместническо изкупление греховете на всички, които биха приели „толкова голямо спасение“ (ст. 3). Той е умрял сякаш самият Той е грешник, разменяйки Своята праведност, дадена безвъзмездно, за греховете на хората, приети безропотно, и Своя живот за смъртта на грешника, приета безропотно (2 Кор. 5:21). „Отмахни Ме от тази чаша“, молеше се Той, „но не Моята воля, а Твоята да бъде“ (Лука 22:42).

Няма нужда да се приписва разделена вина на Каяфа, Ирод или Пилат! Грехът, който ги контролираше всички, уби Христос, когато в гъстата тъмнина на кръста Той преживя отделяне от Отца (Мат. 27:46) и умря от съкрушено сърце (Йоан 19:34, 35). Той умря за нас.

Възкресението. — „Заплатата на греха е смърт“ (Римляни 6:23). Но смъртта не можеше да задържи Господа (Деяния 2:24): защото Той имаше божествен живот в Себе Си (Йоан 5:26; 10:17, 18; Деяния 530); защото Отец Го призова (Матей 28:2–4; Деяния 780, 785); и защото, тъй като Самият Той беше безгрешен (1 Петрово 2:22), смъртта нямаше претенции към Него.

Когато Той възкръсна, след като вкуси смъртта за всеки човек и победи гроба, Той осигури живот за всеки човек. „Както в Адам всички умират, така и в Христа всички ще оживеят“ (1 Кор. 15:22). Толкова пълна и ефикасна беше победата на Христос, Безгрешния, над смъртта, че Неговото възкресение стана тема на апостолската църква, а Павел, очаквайки с нетърпение Второто пришествие, възкликна: „О, смърте, къде ти е жилото? „О, гробо, къде е твоята победа?“ (1 Кор. 15:55). Животът, дарът на Христос за Адам при сътворението, сега отново стана Негов особен дар, предлаган свободно на всяко дете на Адам, което, иначе обречено на смърт, можеше да приеме живот от възкръсналия Спасител (Рим. 5:10; 8:11).

Четиридесетте дни. – През четиридесетте дни след възкресението Христос се предоставял на разположение на учениците, като от време на време се срещал с тях. На Мария, която Го поздравила в градината рано в сутринта на възкресението, не ѝ било позволено да Го докосне, докато Той не се възнесъл при Отца. Малко по-късно, след като отишъл на небето и се върнал, Христос приел благоговейното докосване на жените. (Йоан 20:16, 17; Матей 28:9; ДА 789–793.) Той срещнал и Петър (1 Коринтяни 15:5).

Към края на деня Той вървял с двама ученици, които не били от дванадесетте, докато се връщали от Йерусалим в Емаус. Дълбоко разтревожени, те слушали как Исус, скривайки самоличността Си, показвал от Писанията, че е трябвало „Христос да пострада тези неща“ (Лука 24:26). Утешени и любопитни относно самоличността на този привидно непознат, те Го поканили да вечеря с тях. Докато благодарил, им позволил да Го познаят по раните от гвоздеите в ръцете Му (Лука 24:31; ДА 800). В този момент, по причини, които Той знаел най-добре, Той изчезнал от погледа им, но не се откъснал. Двамата ученици побързали към Йерусалим, за да кажат на братята там, че са видели Господа. Невидим, Христос ги придружил обратно до Йерусалим (ДА 801).

Слънцето вече беше залязло и луната изгряваше. Двамата от Емаус стигнаха до горната стая, където учениците бяха събрани „от страх от юдеите“ (Йоан 20:19). Те почукаха на вратата и тя им беше внимателно отворена. Когато влязоха, Исус също влезе, невидим (ДА 802). След това Той се направи видим и успокои последователите Си.

Той се явява и други пъти. Седмица по-късно се явява отново и Тома, който не е присъствал на предишното Му явяване, се убеди, че неговият Господ е възкръснал (Йоан 20:24–29).

След това за учениците настъпи време на чакане. Те се върнаха в Галилея и Петър каза много практично: „Отивам да ловя риба“ (Йоан 21:3). Шестима от учениците се присъединиха към него. Те ловиха риба цяла нощ без резултат. На сутринта един непознат на брега им заповяда да хвърлят риба от дясната страна на лодките си и уловът беше толкова голям, че не можаха да го поемат. Йоан разпозна Господа, а Петър нагази на брега, за да Му се поклони. По-късно тези мъже щяха да хванат огромни количества риба в евангелската мрежа чрез същата божествена сила, която осигури забележителния улов на риба.

Исус отново се яви на единадесетте в Галилея (Мат. 28:16, 17). Той се срещна с група от петстотин вярващи (1 Кор. 15:6). Той се яви на Яков (ст. 7). След това Той се върна в Йерусалим и се срещна с учениците там (ст. 7). В Йерусалим Христос даде на единадесетте евангелската задача:

1. Да отиде по целия свят. Неуспехът на избрания еврейски народ да бъде нация на свещениците, служещи на света Божията истина (Исх. 19:6; ПП 369–373), е трябвало да бъде поправено от църквата (1 Петрово 2:9).

2. Да наставлява. Делото на църквата трябваше да бъде основно мисия на поучаване. Същността на учението трябваше да бъде това, което Исус е проповядвал (Мат. 28:20), основано, както Той е основавал Своето учение, на откровението на Бог в Стария завет (Лука 24:27, 44). Да се предположи, както някои твърдят, че Исус е дал на църквата през четиридесетте дни набор от наставления, които не са записани в Писанието, което дава авторитет на всяка практика, която се появява във всеки сегмент на църквата в по-късни години, означава да се приеме в нейната цялост теорията за „традиционната“ църква. Да се направи това премахва всякакви окончателни граници от корпуса на разкритите Христови учения и предоставя широко отворено пространство за поставяне под предполагаемата егида на Христовите доктрини и практики на поучаване, за които има само човешки авторитет.

3. Да кръстим новоповярвалите в името на Отца, Сина и Светия Дух спечелено. Тук отново се появява църквата, каквато е била в мисленето на Исус. Трябва да има църква, която да изпълни поръчението; трябва да има църква, която да включи резултатите от изпълнението на поръчението. Кръщението, посветителният обред за новопокръстените, е трябвало да илюстрира и направи функционални мотивите, които Исус е имал, за да бъде кръстен, и чрез потапяне да изрази значението на смъртта за стария живот и възкресението за новия живот.

Тогава Христос, на път да напусне учениците, им обеща Своето продължаващо общение. Винаги Той щеше да бъде с тях, от този момент до края на века, край, който ангелите на възнесението скоро щяха да определят като момента на Христовото завръщане.

Обещанието на Светия Дух. — Господ им каза: „Ето, изпращам обещанието на Моя Отец върху вас; но вие останете в град Йерусалим, докато се облечете със сила отгоре“ (Лука 24:49). Те трябва да чакат дара на божествената сила. Не трябва да се заемат с толкова трудна задача като евангелизацията на света в собствената си жалка неспособност и слабост. Когато силата дойде, те трябва да си тръгнат, но не преди това.

Учениците вече бяха преживели присъствието на Светия Дух и нещо от Неговата сила. Духът беше движещата сила в делото на техния въплътен Господ (Лука 2:27; 4:1, 18). Без Духа учениците не биха могли да извършат великите неща, извършени по време на мисионерските пътувания, които бяха провели под ръководството на Христос. Но те бяха имали забележително преживяване в горната стая с Христос в нощта след Неговото възкресение. Той беше духнал върху тях и Светият Дух беше дошъл при тях (Йоан 20:22). Каква радост трябва да е била тяхната, каква тръпка трябва да е произтекла, електрическа по своя ефект върху тях, когато Божественото Присъствие проникна във всяка фибра на съществата им! Следователно те трябва да са разбирали нещо от значението на Христовите напътствия да останат, за да може силата на Духа да дойде върху тях в пълнота.

С вдъхването на Духа дойде обещание за духовна власт. Тъй като църквата извършвали на земята делото за подготовка на хората за небето, Божият Дух на земята би сътрудничил с небето. Приемането или отхвърлянето на кандидати за небето, когато е ръководено от всепроникващия Дух, би засегнало както земните, така и небесните нива (Йоан 20:23). Да се твърди обещаната сила на Духа без доказателства за присъствието и контрола на Духа е църковна презумпция.

Възнесението. — След като обеща силата на Духа, Исус изведе последователите си навън на Елеонската планина, откъдето се възнесе на небето. Докато учениците Го наблюдаваха как се възнася, чувството им на скръб от раздялата сигурно е било много по-различно от скръбта и разочарованието, които бяха изпитали на кръста. Те знаеха

Сега, поради възкресението, Исус имаше силата на живота. Сега, поради наставленията на Исус, те разбираха какво е означавала Неговата смърт (Лука 24:25–27). Те имаха обещание за сила, което щеше да бъде изпълнено чрез Духа от самия небесен Отец.

Обещанието за Второто пришествие. – Още едно уверение им беше дадено, когато Исус изчезна от погледа им. „Този същият Исус“, казаха ангели, които стояха на мястото, откъдето Исус се беше възнесъл, „ще дойде така, както Го видяхте да отива на небето“ (Деяния 1:11). Върху това категорично тройно обещание учениците можеха и изградиха надежда за бъдещето: (1) Той щеше да дойде отново; (2) Той щеше да бъде същият Исус, Този, Когото бяха познавали и обичали на земята, Който щеше да дойде отново; (3) Той щеше да дойде, както Го бяха видели да отива, видим за всички, а не тайно или несигурно. Всичко това беше драматично и успокояващо подновяване на това, което самият Исус им беше казал няколко дни преди разпятието (Матей 24:27).

II. Възникването на Църквата

Денят на Петдесетница. — Всички събития, случили се досега, бяха необходими за установяване на църквата на земята като инструмент в Божиите ръце. Единственото необходимо нещо, силата, дойде в края на периода на чакане, определен от Христос, период от десет дни, през които учениците имаха близко общение помежду си и със своя Господ чрез молитва. В деня на Петдесетница, петдесет дни след деня на възкресението, когато Христос, първите плодове, бяха принесени (Левит 23:15, 16), Божият Дух беше излян и църквата беше открита.

Имаше и сетивна страна на идването на Духа. Звукът от Неговото идване беше като звук на силен вятър, носен от вятъра, достатъчно силен, за да привлече тълпи от хора от различни части на града към мястото, където бяха учениците. Учениците, всичките 120 души, събрани заедно, видяха как един върху друг почива подобие на огън. Духът изпълни сградата и всеки един от учениците (Деяния 2:2–4).

Изпълването с Духа беше трайно; ефектите – незабавни. Учениците бяха обединени в колективно самосъзнание, каквото не бяха изпитвали преди. Те притежаваха дар на смелост, в пълен контраст със „страха от юдеите“, който ги държеше свити заедно в деня на възкресението (Йоан 20:19), смелост, която им позволи да излязат напред и да се изправят срещу самите юдеи, които бяха разпнали техния Господ и ги бяха прогонили. Това беше сила, която доведе до резултати, коренно различни от тези, които бяха възможни чрез сили, скрити в самите тях.

Дарът на езиците. — Апостолите проповядвали, свръхестествено подпомагани от дара на езиците. По-късно те щяха да научат повече за даровете на Духа (1 Кор. 12:1–11; Рим. 12:6–8; Еф. 4:11, 12). В деня на Петдесетница те получили дар, от който силно се нуждаели в този празничен ден на свидетелстване, когато в града се говорили толкова много различни диалекти. Те получили дара на езиците. Речта на Петър била най-забележителната. В края на деня три хиляди искрени търсещи спасение били кръстени. Вижте Диаспората.

Зараждащата се църква. – Събитията от този ден са жизненоважна част от църковния живот. история. Сега основите бяха положени. Сега новородената църква беше подготвена духовно и психологически за своите задачи. Това, което последва, беше организационното попълване и оперативното разширение на едно благородно и ефикасно начало.

Христос, Първосвещеникът . — Христос, Авторът на спасението, беше направил Своята жертва и беше постигнал пълна победа. Той беше доказал Своите качества да бъде Първосвещеник в небесното светилище чрез победата Си над греха и чрез победата Си над смъртта. Капитанът на

Нашето спасение беше усъвършенствано „чрез страдания“ (Евр. 2:10). Този, Който беше жертва за грях (Евр. 9:11–14), беше станал свещеник, принасящ собствената Си кръв от името на грешника (гл. 8:1, 2; 9:23–28) отдясно на Отца (Деян. 7:56; Евр. 7:10).

10:11, 12). Той служеше с изкупителна благодат от името на грешниците (Евр. 10:19–22). Вижте Евр. 12:1, 2; ДА 819.

Жреците на езическите религии никога не са били валидни ходатаи. Тяхното ходатайство не само е узурпирало, но и е фалшифицирало великата истина за ходатайството между Бога и грешника. С поемането на Христос на първосвещенство, на което Неговата църква е свидетел, суетата и лъжливостта на старата езическа система на свещенство и нейните жертвоприношения са били най-пълно разкрити.

Но и свещеничеството в еврейската система сега трябва да приключи. То е служило на великолепно цел, докато Христос, Първосвещеникът, след като е извършил подготовката Си на земята, не е започнал Своето свято дело горе. Типичното свещенство и типичните жертви, които това свещенство е принасяло, вече нямат място. Сянката трябва да отстъпи място на реалността.

Нещо повече, вече няма да има място за свещенство на земята сред мъже. Посветените и добре обучени мъже не са успели да представят адекватно свещеничеството на Христос преди кръста. Би било невъзможно, както и ненужно, за който и да е човек да направи необходимото ходатайство между Бога и хората след кръста. С Христос като свещеник в небесното светилище би било невъзможно за който и да е човек, независимо колко искрена е целта му или колко възвишени са претенциите му, да бъде свещеник на земята.

Връзка с еврейската църква. — Учениците не се отделиха от еврейската църква. Те се смятаха за реформаторски елемент, който ще обнови и съживи по-старата, упадъчна църква. Обърнатите във вярата, според апостолите, ще намерят специална лоялност, съсредоточена в Исус като Месия и Спасител, но ще служат с повишена ревност за подобряване на юдаизма.

Следователно е било нормално Петър и Йоан да отидат в Храма по време на вечерната молитва и жертвоприношението, както винаги са правили, когато са били в Йерусалим. Такова посещение, скоро след Петдесетница, е съпроводено с много необичайно обстоятелство. При Красивата порта на храма Петър и Йоан изцелили куц човек в името на разпнатия и възкръснал Спасител и чрез силата на Духа (Деяния 3:1–10). Но този допълнителен и поразителен плод на Петдесетница беше отхвърлен от юдейските старейшини. Разследването доведе до настояване на юдейските водачи да забранят всякаква по-нататъшна работа в името на Исус – забрана, която учениците, разбира се, игнорираха. След това започна преследване. Това по-нататъшно отхвърляне на християнството от страна на юдеите щеше да доведе до разделение между консервативния юдаизъм и реформиращото християнство.

Общата кесия. – Докато бяха в общение със своя Господ преди възнесението, учениците се препитаваха от обща кесия, поддържана от дарения (Лука 8:2, 3) и използвана за храна и милостиня (Йоан 4:8; 6:5–7), с Юда като ковчежник (гл. 13:29).

Същата икономия е била използвана и в младата църква. Имало е обща хазна, в която са внасяли дарения от всички, които са желали, с каквато и да е сума, която са желали. Общението сред тези ранни християни е било духовно, богословско, братско и икономическо. То е било ефективно във всички взаимоотношения на вярващите помежду си.

Тази способност на църквата да намери, под Божието ръководство, свои собствени средства за издръжка, постави Христовите последователи в положение, в което вече не са зависими от еврейската икономика.

Църквата стана самодостатъчна. Тя имаше всепоглъщаща цел - да свидетелства за своя възкръснал Господ. Тя имаше силата, дара на Светия Дух. Тя бързо разви организация, чиито основи бяха създадени от самия Исус, докато беше на земята.

III. Ранната организация на Църквата

Апостолството. – Съвсем естествено, за надзора на икономиката на ранната църква и за организацията, която тя изискваше, както и за всички други въпроси, отнасящи се до църквата и благосъстоянието на нейните членове, последната се обръщала към апостолите за ръководство. Това бяха мъжете, които Исус беше приел от стотиците, които от време на време Го следваха, за Негови ученици. Те бяха Неговите „апостоли“ (от гр. apostellō, „Аз изпращам“ и apostolos, „един изпратен“) или „мисионери“ (от латинското mitto, „Аз изпращам“ и missus, „един изпратен“). Сега бяха единадесет, защото Юда Искаротски се оказа предател: Симон, или Симеон, с прякор Петър, и брат му Андрей, рибари по занаят; Яков и по-малкият му брат Йоан, синове на Зеведей, наричани Воанергес, синове на гръмотевици, също рибари; но Йоан беше някак известен в дома на първосвещеника (Йоан 18:15) и според предание, записано сто години по-късно, имаше право на свещенически сан (Поликрат Ефески, в Евсевий, Църковна история, т. 24:3); Филип от Витсаида; неговият приятел Натанаил, известен още като Вартоломей; Матей Леви, бирникът; Тома, известен като съмняващия се, също като Дидим, „Близнакът“; Яков Малкия, от семейството на Алфей; Юда, известен също като Левбей Тадей, от семейството на някой си Яков; и Симон Зилот (Матей 10:2–4; Марк 3:14–19; Лука 6:13–16; Деяния 1:13). Вероятно най-блестящият ученик, най-добре подготвен да постигне успех в живота, е бил Юда Искаротски, най-големият неудачник. Другите бяха велики само заради величието на своя Господ; мъдри само в мъдростта на своя Господ; успешни само в успеха на своя Господ, който беше обещал да работи в тях и чрез тях.

Тези мъже, заедно с Матия, който замени Юда Искаротски, бяха представители на Светия Дух в управлението на църквата. Те водеха новопокръстените към по-висш духовен живот и ръководеха разпределението на средства от общата хазна. Това служение не беше лека задача. То носеше сериозна отговорност. Означаваше оказване на необходимата грижа на хора, изхвърлени от обичайната им среда поради новите им религиозни убеждения.

Това също така представляваше изкушения. Анания и Сапфира бяха обещали определена сума пари, която да бъде поставена в общата хазна. Те продадоха имот, за да изпълнят залога.

Когато Анания дошъл при Петър, за да даде парите, той заявил, че дава цялата сума от продажбата. Но излъгал Светия Дух и когато Петър му посочил това, той умрял. Малко по-късно, в същия ден, жена му Сапфира се опитала да увековечи същата измама. Тя също умряла. „Голям страх обзе цялата църква“ (Деяния 5:11).

Този инцидент и последвалите чудеса (Деяния 5:12–16) дадоха на Петър и другите апостолите възможността да проповядват Исус. Тяхната непоколебима упоритост в свидетелстването за Христос, въпреки заповедите на еврейските водачи, доведе до ареста и затвора им. Когато ангелът Господен ги освободи, те се върнаха към проповядването си и бяха арестувани отново. В този момент Петър установи постоянен принцип за регулиране на обществените отношения на църквата във време на предизвикателства: „да се покоряват на Бога повече, отколкото на хората“ (ст. 29). Апостолите можеха да бъдат умъртвени, ако Бог не беше използвал Гамалиил да се намеси в тяхна полза. Този велик учител на юдеите призоваваше за толерантност. След това апостолите бяха бичувани, заповядано им беше да мълчат и освободени. Само за няколко месеца те преживяха второто сериозно преследване.

Дяконството. — Различни трудности съпътстваха комуналното устройство. Историята Петдесетница показва, че много непалестински евреи, наричани елинисти или „гърци“, са се присъединили към църквата. Сред тях били вдовици, които скоро се оплакали, че не получават от общата хазна достатъчно средства за издръжката си.

Оплакванията ставали належащи, разсейвайки апостолите от работата им за духовното благо и напредъка на църквата. Беше направено и прието предложение да бъдат избрани седем мъже с добра репутация, които да управляват материалната страна на църковните дела. Тъй като в онова ранно време, нито пък до близо два века по-късно, не е имало църковни сгради, и тъй като все още не са били необходими пари за заплати на служители или изпращане на мисионери, дарените средства са били използвани за подкрепа на бедните и нуждаещите се. Във всяка конгрегация от пет до десет хиляди души обикновено е имало голям брой такива членове. Но преходната трудност при влизане в християнското общество в град, толкова предубеден към Назарянина, колкото е бил Йерусалим по това време, сигурно е означавала за мнозина загуба на работа и сериозни социални и икономически увреждания. Несъмнено седемте мъже са имали много работа, за да се грижат за нуждите на бедните и нуждаещите се в конгрегациите.

Имената на седемте мъже бяха: Стефан, Филип, Прохор, Никанор, Тимон, Пармен и Николай (Деяния 6:5). Съдейки по имената, които са елинистични, това са били непалестински евреи. Поне един от тях, Николай, очевидно е бил езичник, защото е наречен прозелит. Тази група е прототип на по-късен ред дякони. Трябва да се отбележи обаче, че старейшините (наричани „президенти“) се намират през II век, управляващи средствата на църквата (Юстин Мъченик Първа Апология 67), и е възможно седемте избрани администратори да са осигурили организационна основа както за дяконите, така и за старейшините или презвитерите, чиято служба Павел е насърчавал (Деяния 14:23).

Мъжете на даровете. – Избирането на седемте администратори е забележителна характеристика на развитието на църковната организация. Досега църквата е функционирала под ръководството на мъже, отличаващи се с дарове на Духа, ясно определени като „апостоли“, „пророци“, „евангелисти“, „пастори“ и „учители“ (Еф. 4:11). Тези водачи в църквата, действащи за духовното изграждане на църквата (ст. 12–15), не са били назначени от членовете на църквата, а от Светия Дух, когато Той е давал даровете.

Апостолите, разбира се, бяха начело на тези мъже, наричани пневматикои, или „духовни“ мъже. Терминът, прилаган към тези мъже със специални дарби, обикновено ги обозначава като мъже с променена природа, за разлика от природата, обща за човечеството; но технически той се отнася до мъже, обладани от Светия Дух и проявяващи Неговите специални дарби (1 Кор. 2:15; 14:37; Гал. 6:1). Тяхната власт се вижда упражнена в случая с порицанието на Анания и Сапфира (Деяния 5:1–10), избирането на седемте апостоли (гл. 6:1–6), изпращането и ръководенето на Филип, Петър и Йоан (гл. 8:5, 14). Това беше административната работа и беше напълно в съответствие както с еврейската, така и с гръцката практика апостолите, които действаха по този начин, да се наричат „старейшини“ (гл. 11:29, 30; 15:2). Пророците изглежда са функционирали и административно, както е при упълномощаването на Павел и Варнава (гл. 13:1–3).

Старейшината. — Очевидно във всяка конгрегация е имало множество старейшини. Примерът с първото назначаване на служители в Йерусалим (Деяния 6) изяснява това, както и фактът, че Павел не е имал един старейшина, а „старейшини“, назначени във всяка конгрегация (Деяния 14:23; Тит 1:5).

В Новия завет гръцкият език има две думи, които описват длъжността старейшина. Едната е presbuteros, „по-възрастен [мъж]“, което предполага позиция на достойнство и уважение и съответства на английската дума „presbyter“ или „elder“, първоначално в днешно време означаваща служител, избран измежду миряните. Другата титла е episkopos, което означава „надзорник“ или „ръководител“, преведена като „епископ“ на английски. Че и двете думи се прилагат за длъжността старейшина, може да се види чрез сравняване на Деяния 20:17 със стих 28, а също и от употребата им в пасажи като Тит 1:5–9.

Епископат. – В църквата обаче се случи така, че тези две гръцки думи придобиха различни значения, отнасящи се до различни длъжности. Въпреки че в началото „епископът“ е служил по-скоро като вид председател или първи сред равни, той постепенно е придобивал все по-голяма власт над тези, свързани с него в управлението на делата на местната църква. По този начин терминът episkopos започва да обозначава „епископ“ като председателстващ старейшина и в крайна сметка, през II и III век, като вид върховен господар в църквата. Такъв служител на църквата в ранните векове сега е известен като монархически епископ. Вижте стр. 38.

IV. Разделянето на християнството и юдаизма

Убиването с камъни на Стефан. — Седемте мъже, назначени да се грижат за „маси“, както е записано в Деяния 6, не се ограничаваха само с материална работа. Те бяха енергични евангелисти. Филип, воден от Духа до Самария, бил толкова благословен в труда си там, че апостолите в Йерусалим изпратили Петър и Йоан да му помогнат. След това Духът отвел Филип на юг в пустинята, където срещнал и кръстил евнуха, може би първия християнин в Етиопия.

Стефан се заел с евангелизиране в синагогите на елинистическите евреи в Йерусалим (Деяния 6:8–10). Той спорил ефективно и убедително и имало много обърнати във вярата. Но възникнала ожесточена опозиция и Стефан толкова разгневил евреите, че бил осъден от Синедриона на смърт. Той бил убит с камъни, докато Савел от Тарс държал дрехите на онези, които хвърлили смъртоносните камъни. Римляните били подкупени да не разследват въпроса (АА 101).

Краят на една епоха. – Това събитие, което толкова шокира църквата и кристализира противопоставянето на евреите срещу християнството, беше кулминационно. Евреите бяха убили Исус. Сега беше очевидно, че те не бяха променили отношението си към истините, разкрити чрез служението на Исус. По-нататъшната възможност, дадена им от апостолите, беше отказана, а убиването с камъни на Стефан е показателно за окончателното им отхвърляне, като нация, на истинския Месия и Неговото послание за спасение. Относно връзката на това с пророчеството за 70-те седмици вижте Дан. 9:27.

Преследването. — Убиването с камъни на Стефан даде началото на поток от преследвания от страна на водачите на евреите в Йерусалим срещу християнската секта. Колкото и да е странно, апостолите, които останали в Йерусалим, изглежда не са пострадали лично, но е имало общо разпръскване на църквата из Юдея и Самария. И преди е имало преследване, част от което е произтичало от вълнението, съпътстващо изцелението на куция мъж от Петър и Йоан, но сега преследването е било всеобщо и жестоко. То е дало на църквата възможност да упражни в по-широк мащаб силата, получена на Петдесетница, и да приложи по-пълноценно на практика поръчението на своя Господ.

Водач в преследването бил Савел от Тарс, млад фарисей, който учил при великия еврейски богослов Гамалиил I. Юдейските водачи очаквали много от Савел. Той показал фанатично ожесточение срещу християните (Деяния 22:4, 5; 26:9–

12). Докато те „проповядвали словото навсякъде“ (гл. 8:4), Савел получил от Синедриона писмо до еврейските водачи в град Дамаск, с което го упълномощавал да поведе евреите в мащабна атака срещу християните в този важен град. Той се приближавал до Дамаск, за да изпълни задачата, когато гласът Господен му проговорил от небето и го предизвикал да промени начина си на живот. Савел (на еврейски „помолен“) или, както е по-известен, Павел (на латински „малкият“) бил напълно обърнат към Господ Исус Христос и станал неуморен мисионер-евангелист.

V. Разширяването на Църквата

Ранното евангелизиране на Павел. — Павел проповядвал „много дни“ в Дамаск и впоследствие прекарал три години в изучаване и размишление в пустинята на Арабия (Гал. 1:17). В крайна сметка той се завърнал в Дамаск, но едва се отървал жив, след като една нощ бил спуснат през градската стена в кошница. Той отишъл в Йерусалим, където Варнава, обърнат във вярата евреин от Кипър, убедил апостолите да го приемат. Павел действал там с неизменна смелост и енергия сред евреите в името на Христос, но когато се разбрало, че елинистическите евреи са решени да го убият, учениците го изпратили на Цезарово сечение. Оттам той отишъл в родния си град Тарс в Киликия.

Ранното евангелизиране на Петър. — За църквата настъпи време на временен мир и апостолите в Йерусалим не закъснях да се възползват от възможността. По време на пътуващата си работа Петър, който помагаше на Филип в Самария, се озова в Йопия. Тук общността скърбеше заради смъртта на Тавита, една от жените, които помагала в църквата. Петър показва, че все още притежава силата, която беше с него в деня на Петдесетница и когато изцели куция мъж пред Красивата порта на храма в Йерусалим. По негова заповед Тавита беше върната към живот, в резултат на което мнозина приеха евангелието (Деяния 9:42).

Оттам Петър бил призован чрез чудотворната намеса на ангел, за да разпита Корнилий, стотник от „италианската“ кохорта. Корнилий бил съчувствен към евреите, вярвал в истинския Бог на евреите и бил щедър с даренията си за религиозната кауза. Петър се срещнал с него, семейството му и приятелите му, в резултат на което Корнилий приел евангелието. Когато поискал кръщение, Петър се поколебал, защото Корнилий бил езичник, но Светият Дух слязъл върху всички в къщата и след това Петър ги кръстил (Деяния 10:48).

Корнилий обаче не беше пълноправен прозелит. Той все още не беше приет в еврейското общество. Затова в Йерусалим стигна мълвата, че Петър е кръстил езичник в християнската църква. Това предизвика много критики; Петър трябваше да отговаря пред апостолите в Йерусалим за стореното. Когато той обясни, че Светият Дух е слязъл върху тези новопокръстени, апостолите не отправиха повече критики, а оправдаха действията на Петър.

Смъртта на Яков. — Не след дълго апостолите Петър и Яков били хвърлени в затвора от цар Ирод Агрипа I. Въпреки че Петър бил освободен чрез намесата на ангел, Яков бил убит.

Евангелието към езичниците. — По същото време Светият Дух причиняваше нещо друго да се случи в Антиохия в Сирия. По време на преследването, възникнало в случая със Стефан, някои от вярващите бяха стигнали до Финикия и Антиохия в Сирия и дори до остров Кипър, но те бяха проповядвали евангелието само на евреи. Когато обаче някои от новопокръстените от Кипър и Кирена дошли в Антиохия, те

не се ограничаваха само до юдеите, но проповядваха евангелието и на гърците. Те бяха много благословени в това и голям брой повярваха (Деяния 11:19–21).

Това е забележително. Това е първият път, когато езичници, мъже, които все още не са били докоснати донякъде от религията на евреите, приемат посланието на Христос Господ. Етиопецът, когото Филип срещнал, бил в Йерусалим и се покланял с евреите; Корнилий вече бил „богобоязлив“; но сега гърци в Антиохия, мъже, които преди това не са били докоснати от религията на Писанията, дошли в християнската църква. Тук вярващите в Христос за първи път били наречени християни.

Когато мълвата за това забележително развитие стигна до братята в Йерусалим, те изпратил Варнава, самият той кипърец, да види какво се е случило. Варнава бил възхитен от това, което видял в Антиохия, и след известно време тръгнал за Тарс, за да намери Павел. Той го завел в Антиохия и той и Варнава прекарвали заедно една година там, учейки новопокръстените и помагайки на другите. Резултатите от тази евангелизаторска кампания били отлични.

Мисионерските пътувания на Павел. — В книгата Деяния на апостолите не се споменават старейшини или дякони в църквата в Антиохия, но е даден списък с имена на мъже, които са имали даровете на Духа, по-специално даровете на пророчество и поучение. Варнава и Савел са изброени така, заедно със Симеон, наречен Нигер, Луций Кирикеецът и Манаин, който е споменат като доведен брат на тетрах Ирод, който е убил Йоан. Тези мъже били подтикнати от Светия Дух да планират много по-обширна мисионерска програма от тази, която досега е била опитвана в църквата. След тяхната покана, Варнава и Павел се съгласили да се включат в тази програма. Под ръководството на Светия Дух пророците и учителите на Антиохия ръкоположили Варнава и Павел и ги изпратили на това, което щело да стане известно като Първото мисионерско пътуване на Павел. Вижте Първото мисионерско пътуване на Павел.

Първото пътуване. – По време на първото от трите мисионерски пътувания, за които е известен Павел, той е имал за спътници Варнава Кипърски, който се е сприятелил с Павел, когато той за първи път дошъл в Йерусалим, за да се срещне с църквата там, и който е бил отговорен за повикването на Павел в Антиохия от Киликия; и племенник на Варнава, Йоан Марк. Мисионерската група отплавала от Антиохия в Сирия до Кипър, където свидетелствали както чрез изцеление, така и чрез проповядване, а след това продължили да посещават определени градове в южно-централна Мала Азия, сега Турция. Преди пътуването си до южна Мала Азия обаче Марк се оттеглил. Там усилията им били съпътствани със забележителен успех. Техните духовни дарби се проявили в дела на изцеление и успешно проповядване. Те неизменно отивали първо при евреите, а след това при езичниците, и с двата класа работата им била съпътствана с добри плодове. В посетените градове били организирани църкви и били назначени старейшини, които да председателстват тези групи (Деяния 14:23). Въпреки жестоката съпротива на юдеите навсякъде, Павел и Варнава се върнали по маршрута, който били следвали, укрепвайки църквите, и след това отплавали за Антиохия в Сирия от Аталия, морското пристанище Памфилия. Вижте Първото мисионерско пътуване на Павел.

Второто пътуване. — Йерусалимският събор, чийто запис се намира в петнадесета глава на Деяния на апостолите, се състоя след завръщането им. След това Павел и Варнава планираха да направят още едно пътуване. Варнава искаше да вземе със себе си отново Йоан Марк, но тъй като Йоан ги беше изоставил по време на първото пътуване, Павел отказа да му позволи да отиде с тях втория път. Разминаването по този въпрос между двамата евангелисти беше толкова сериозно, че Павел и Варнава тръгнаха по различни пътища: Варнава за Кипър,

придружен от Йоан Марк; и Павел по суша на север през Сирия до Киликия, неговата родна провинция, придружен от Сила. Вижте Второто мисионерско пътуване на Павел.

Оттам Павел и Сила продължили да посещават някои от църквите във вътрешността на страната, които Павел бил основал по време на първото си пътуване. След това те пътували на запад, планирайки да отидат в провинция Азия, граничеща с Егейско море, но им било забранено от Светия Дух. Когато се опитали да влязат във Витиния, Духът отново им забранил. Тези две провинции изглежда са били евангелизирани от апостол Петър (1 Петрово 1:1).

След като се отправили към Троада, Павел и Сила получили видение да продължат към Македония. Оттам те преминали през Гърция, проповядвайки евангелието, и стигнали чак на юг до Коринт. Павел отплавал оттам до Ефес, след което продължил към Кесария в Палестина и оттам към Антиохия в Сирия.

Третото пътуване. — След като прекара известно време в Антиохия, Павел отново тръгна на това, което е известно като неговото Трето мисионерско пътуване, преминавайки през Галатия и Фригия и прекарвайки период от три години в Ефес. Когато съпротивата в крайна сметка го наложи да напусне града, той се отправи към Македония, а след това към Гърция. Той обмисляше да отплава оттам за Сирия, но вместо това, с доста ученици, се върна през Македония, прекоси Троада и след това отплава по егейското крайбрежие към Йерусалим. В Милет той се среща със старейшините на църквата в Ефес, след което продължи към Тир и отплавайки за Кесария, оттам се отправи към Йерусалим. Павел беше посрещнат от братята по съвсем различен начин от този двадесет години по-рано, след обръщането му във вярата в Дамаск. Братята обаче смятаха, че Павел трябва да покаже лоялността си към юдейските неща. Те му предложиха да вземе със себе си в Храма още четирима мъже и там да извърши ритуалите, изисквани от юдейския закон.

Първото затваряне на Павел. — Павел се съгласил, но когато юдеите го видели в храма, те вдигнали такъв вик, че се наложило римските войници да се намесят и Павел се оказал под закрилата на войниците. През следващите две години Павел бил затворник в Йерусалим и Кесария. Той бил разпитван от Феликс и Фест, римски прокуратори, както и от Ирод Агрипа II и Береника. Междувременно, след като загубил надежда, че ще получи облекчение от управителя и желаейки да избегне съдебен процес пред Синедриона, Павел се обърнал към Цезар и бил отведен в Рим. Там срещу Павел не били повдигнати обвинения. Съответно, той бил оправдан и освободен, след като прекарал там две години.

Годините между тях. — Павел веднага отново започна мисионерската си работа. Според Климент Римски, може би приятелят, за когото Павел говори във Фил. 4:3, Павел проповядвал както на Изток, така и на Запад (Първо послание на Климент до Коринтяните 5). Той изразил намерението си още веднъж да посети християните във Филипи (Фил. 2:24) и в Колоса (Фил. 22; вж. Кол. 4:9; Фил. 10). Възможно е да е посетил Ефес, след като е напуснал Македония, а може би също Колоса и Лаодикия. Климент заявява, че Павел е отишъл до „краите“ на Запада, което вероятно е означавало Испания. Ако това посещение е било направено, то е било в съответствие с намерението, което по-рано е изразил на римляните (Рим. 15:28). Мураториевият фрагмент (170 г. сл. Хр.) ясно заявява, че Павел е отишъл в Испания. Пастирските послания показват, че той е посетил също Крит, Ефес, Никопол и Троада в Македония.

Второто затваряне и смърт на Павел. — Вероятно в Троада Павел е арестуван отново, отведен в Рим и според легендата е затворен в тъмницата Мамертим близо до Римския форум. Някъде около 66–68 г. сл. Хр. той

беше убит като мъченик. Лука и евентуално Тимотей и Марк изглежда са били единствените му човешки спътници в онези последни тъмни часове (2 Тим. 4:11).

VI. Юдаизъм в християнската църква

Проблемът. – Беше неизбежно, веднага щом църквата се ангажира по целия свят мисионерска работа, сред членовете ѝ би трябвало да възникне сериозна трудност и недоразумение. Първите християни са били евреи. Те са познавали еврейската вяра като единствената истинска вяра и Бога, на когото тя се е покланяла, като единствения истински Бог. Те са вярвали дълбоко във вдъхновението и духовния авторитет на Писанията, които са им били дошли от бащите им. Те са знаели за прозелитството, но това е означавало да се въвлекат езичници в еврейската църква, с разбирането, че такива обърнати във вярата трябва да спазват всички неща, изисквани от евреите.

Исус основаваше програмата и ученията си на Писанията. Макар че критикуваше традиционните излишества, формалности, външни фактори и лицемерие на религиозните водачи, с които се срещаше, Исус настояваше, че не е дошъл да промени Закона или Пророците, а по-скоро да направи техните учения успешни като духовен факт в опита на хората. Юдеите, които следваха Христос, погрешно заключиха, че онези, които са приведени в съответствие с ученията на Исус, ще следват и практиките на еврейската църква. Ако искат да станат членове на християнската секта, те трябва да станат и членове на голямото тяло на юдаизма.

Поради това водачите на християнската група били много бдителни относно това какво ще направят колегите им по отношение на езичниците. Филип кръстил етиопец, но този човек вече бил поклонник, след като отишъл в Йерусалим, за да се поклони на истинския Бог в Неговия свят храм. Когато Петър кръстил Корнилий и семейството му, той трябвало да даде отчет на братята в Йерусалим за стореното. Въпреки че Корнилий вече бил признат вярващ в истинския Бог, Петър успял да се очисти пред братята си само въз основа на това, че Светият Дух вече бил приел Корнилий, преди Петър да го кръсти.

Изисквания за новопокръстените езичници. – До споменаването на разлика в Деяния 15:1, 2, Нямаме информация относно проблеми в Антиохия, когато езически гърци са били доведени в църквата от мисионерите от Кипър и Кирена. Но когато Павел и Варнава тръгнали на своите далечни мисионерски пътешествия, въпросът за отношението към езичниците, които е трябвало да станат християни, излязъл съвсем категорично. Варнава и Павел покръстили езичници в християнската църква. Трябва ли тези езичници да преминат през вековния племенен знак на обрязване, клетвата за вярност към еврейския завет с Бога, произлизаща от Авраам, „бащата на верните“? Трябва ли да дойдат в Йерусалим, за да празнуват трите основни празника, на които се е изисквало присъствието от всички мъже евреи (Исх. 23:14–17; Втор. 16:16, 17)? Трябва ли да гледат на жертвите като на средство за изразяване на вярата си в спасението?

Павел и Варнава смятали, че отговорът на тези въпроси е категорично и категорично „Не“. Някои палестински еврейски християни били също толкова категорични, че отговорът трябва да бъде „Да“. Това бил фонът и поводът за Йерусалимския събор, записан в петнадесета глава на Деяния на апостолите.

Съборът в Йерусалим. — Не е ясно колко голямо представителство от различни църкви се е събрало в Йерусалим за събора. Павел и Варнава са били делегати от Антиохия. Те също така са представлявали интересите на църквите, които току-що са основали в

далечни провинции, които са посетили. Споменатите старейшини (Деяния 15:6) може да са представлявали различни църкви в Палестина (виж АА 190, 196).

Дискусията беше пълна, сериозна и може би топла. Имаше членове на християнското братство, които все още бяха фарисеи, и те настояваха, че „е необходимо да се обрежат“ новопокръстените езичници „и да им се заповяда да спазват Моисеевия закон“.

(Деяния 15:5). След като спорът продължи известно време, Петър стана и проговори, и то с добър резултат. Той си спомни преживяването си с видението, което беше имал, преди да отиде да напътства Корнилий, стотника на италианския полк. Той си спомни, че Светият Дух беше слязъл върху Корнилий и дома му още преди да са приели обреда на кръщението.

Той знаеше, че Бог „не направи никаква разлика между“ юдеи и християни, „очиствайки сърцата им от вяра“ (ст. 8, 9). „И така, сега“, попита Петър, „защо изпитвате Бога, като налагате на врата на учениците хомот, който нито бащите ни, нито ние можехме да носим?

Но ние вярваме, че чрез благодатта на Господа Исуса Христа ще бъдем спасени, както и те“ (ст. 10, 11).

След това Варнава и Павел направиха пълен отчет за работата, която бяха свършили по време на неотдавнашното си пътуване, като разказаха своите преживявания, посочиха новопокръстените, които бяха спечелили, и описаха чудесата, които Бог им беше дал възможност да извършат. Разказът сигурно е бил наистина убедителен, защото съветът изглеждаше готов да вземе решение.

Решението на Съвета. — Председателстващият старейшина, Яков (виж Деяния 15:13), направи заключителна реч. Потвърждавайки гледната точка на Петър, Яков заявява, че пророците са говорили за възстановяването на Давидовия дом, за да могат хората навсякъде да призовават името Господне. „Затова“, казва Яков, „моето решение е да не безпокоим онези, които измежду езичниците са се обърнали към Бога, а да им пишем да се въздържат от оскверняване на идоли, от блудство, от удавено и от кръв“ (ст. 19, 20).

В отговор на предложението на Яков беше съставено писмо, в което се посочваше фактът, че макар да имаше такива, които настояваха, че обърнатите езичници трябва да спазват изискванията на закона, братята в Йерусалим не бяха дали такава заповед.

Следователно, се казва в писмото, Варнава и Павел се връщали с решението на синедриона, придружени от Юда Варсава и Сила. „На Светия Дух и на нас се видя добре да не ви налагаме по-голямо бремe от тези необходими неща: да се въздържате от идоложертвено, от кръв, от удавено и от блудство; от което, ако се пазите, ще ви бъде добре. Бъдете добре“ (Деяния 15:28, 29).

Йерусалимският събор е едно от най-важните събития в историята на християнството църква. Решението на събора във всички аспекти беше велико прокламиране на еманципацията. Можем само да спекулираме какъв би бил ефектът върху християнската църква, ако Христовите пратеници, докато пътуваха по света, се бяха опитали да наложат на своите нееврейски обърнати във вярата всички изисквания на еврейския закон. На пръв поглед това би наложило тези обърнати във вярата да поемат върху себе си в един нееврейски свят всички специфични проблеми, от които евреите страдаха по онова време.

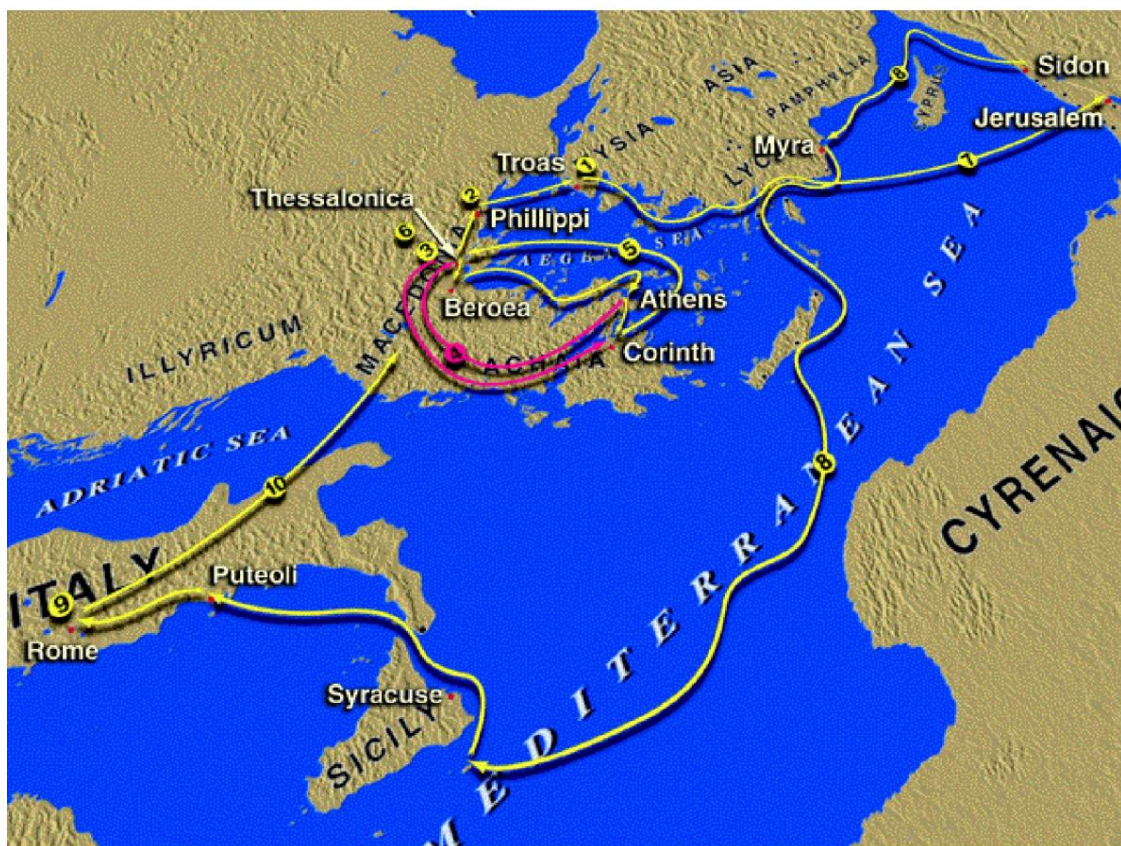
Това би им наложило програма от ритуали, която несъмнено би попречила на растежа им в началото на движението. По природа на нещата то би трябвало да е заличило ясната картина на смъртта на Исус Христос на кръста и да я е заменило с церемонии, които в най-добрия си случай са били само образ на жертвата на Божия Син. Продължаването на обрязването би свързало християните езичници с едно особено

расов и теократичен обред. За разлика от това, геният на християнството трябва да набляга на индивидуалната връзка с Исус Христос. Това лично общение трябва да бъде реалност, основана на вяра, вяра, която не е могла да се има в ранна детска възраст, когато евреите са прилагали племенния знак на обрязването, а във възрастта на интелигентна отчетност.

Решението на събора в Йерусалим даде свобода на църквата да расте, без расови или национални пречки, които да ѝ попречат да достигне до всички хора. Освобождението, което ранната църква получи на събора, беше най-значителен фактор за нейния постоянен растеж сред езичниците през апостолската епоха и се отрази и в нейния дух на свобода и сила в Христос.

Посланията на Павел до солунците

1

Събития, свързани с написването на писмата на Павел до солунците, написани от Коринт по време на второто мисионерско пътуване на Павел, ок. 51 г. сл. Хр. Делото на юдаистите. — Но това благородно решение на събора, замислено толкова ясно и формулирано във време, толкова жизненоважно в историята на църквата, не беше прието без борба от страна на онези, които желаеха да запазят юдаизма в църквата. Петър е говорил в защита на освобождението на езичниците. Когато последва пратениците на събора до Антиохия, той общуваше свободно с новопокръстените езичници там. Но фарисеите

¹ Никол, Ф. Д. (1978). Коментар на Библията на адвентистите от седмия ден: Светата Библия с екзегетични и обяснителни коментари. Серия с коментарни справки (Деян. 1:1). Вашингтон, окръг Колумбия: Асоциация на издателствата „Ревю енд Хералд“.

Сред християните в Йерусалим не бяха доволни. Те също изпратиха представители в Антиохия, твърдейки, че идват от името на Яков и с властта на църквата в Йерусалим (Гал. 2:12).

Павел срещу Петър. – Под натиска, който те оказаха, Петър „се преструваше“, престана да общува с езичниците и се съюзи с ритуалната група от Йерусалим. Дори Варнава беше „отвлечен“ и се изправи срещу Павел (Гал. 2:13). Но Павел не желаше да позволи победата, спечелена в Йерусалим, да остане безплодна. Той „устоя“.

Петър „в лице“ (ст. 11) и го предизвика, като каза, „знаейки, че човек не се оправдава чрез делата на закона, а чрез вярата в Исус Христос“ (ст. 16), добавяйки, че „ние повярвахме в Исус Христос, за да се оправдаем чрез вярата в Христа, а не чрез делата на закона; защото чрез делата на закона няма да се оправдае никоя твар“.

Тази противоречия накараха Павел да напише Посланието до галатяните няколко години по-късно, за да противодейства на влиянието на юдаистите, които следваха пътя на Павел и работеха сред неговите новопокръстени. Тази ситуация трябва да се признае и като фон за Посланието до римляните, което Павел вероятно написа по същото време, когато пише до галатяните. Всъщност проблемът с юдаизма продължи да озадачава и тревожи християнската църква повече от два века.

Всъщност възникна литература, посветена на предполагаем спор, продължил цял живот, между Петър и Павел по въпроса за юдаизма. Типични за това са така наречените „Признания на Климент“ и „Климентови проповеди“. В тези романи Петър е изобразен като борец със Симон Маг; той отново и отново побеждава врага си, както в спор, така и чрез чудеса, извършени от него. Възможно е тези документи да са продукт на юдаизиращата група, която, признавайки Петър за апостол на обрязаните, го е превърнала в герой в борбата за запазване на юдаизма в християнската църква и е използвала Симон Маг като фигура на опозиция на Петър, когато всъщност е имала предвид апостол Павел.

Както и да е, съперничеството беше съвсем реално и доведе до нарастваща горчивина между двете фракции в църквата. Всъщност е вероятно юдаизиращата партия да е предала част от чувствата си на евреите като цяло. Това несъмнено е увеличило враждебността, с която евреите гледали на християнската секта. Илюстрация на това е нападението срещу Павел в Йерусалим при завръщането му в този град след третото му пътуване, което е довело до ареста, затвора и транспортирането му до Рим. Естествена реакция в християнската църква беше стремежът на езическите християни да избягат, доколкото е възможно, от юдейските влияния и от обръкването им с евреите. Както ще бъде посочено по-късно, това желание да се избягат от приликите с евреите доведе до забележими промени във вярванията, формите и практиките на християнството, тъй като вълни от езичници, лишени от симпатия към юдаизма, нахлуха в църквата.

VII. По-късната работа на апостолите

По-късната служба на Петър. — Поради усърдието на Лука като историк, за работата на Павел се знае много повече, отколкото за тази на Петър. Лука записва някои факти относно Петър, а Павел също така прави няколко мимолетни препратки към по-късната му кариера.

Скоро след като Яков, синът на Зеведей, беше убит от Ирод Агрипа I, този цар също затворил Петър, но не успял да го екзекутира, тъй като апостолът бил освободен по чудо от ангел (Деяния 12:3–19). Доколкото това изглежда се е случило малко преди смъртта на самия Ирод, основателно може да се датира в 44 г. сл. Хр. (виж стр. 97). След това Петър се появява на Йерусалимския събор, където речта му открива пътя за решението да се освободят езическите християни от спазването на еврейския ритуал (Деяния 15:7–11).

След това Петър изчезва от повествованието в Деяния. Павел го споменава като човек, който е бил в Антиохия, очевидно малко след Йерусалимския събор (Гал. 2:11), а Евсевий, пишещ почти три века по-късно, посочва, че той е бил първият епископ на Антиохия (Църковна история, III. 36. 2). От увода в първото му послание (гл. 1:1) изглежда очевидно, че Петър е работил сред жителите на Понт, Галатия, Кападокия, Азия и Витиния, област, която обхваща голяма част от северните и западните части на Мала Азия.

Съществува предание, че Петър е прекарал много години в Рим, ръководейки църквата там. Евсевий, според арменската версия на своята Хроника, заявява, че Петър отишъл в Рим през третата година на Калигула, което би било 39 г. сл. Хр. По-късно в същия документ той поставя мъченическата смърт на Петър в Рим през тринадесетата година на Нерон, 66 г. сл. Хр., като по този начин дава на Петър около двадесет и седем години в Рим. Йероним, пишещ няколко десетилетия след Евсевий, заявява, че Петър отишъл в Рим през втората година на Клавдий, 42 г. сл. Хр., и останал там двадесет и пет години, до четиринадесетата година на Нерон, 67 г. сл. Хр. (De Viris Illustribus i). Много е малко вероятно някоя от тези традиции да е вярна, защото Петър едва ли е могъл да прекара толкова дълъг период в Рим. Ако е отишъл там толкова рано, колкото показват тези традиции, той непременно е прекъснал престоя си за значителен период, както заради присъствието си на събора в Йерусалим и последвалото посещение в Антиохия, така и заради вероятната си мисионерска дейност в широк район на Мала Азия.

Освен това фактът, че Петър никъде не се появява в никоя от кореспонденциите на Павел до или от Рим, където Павел споменава много вярващи, които са били в града, е индикация, че Петър най-вероятно не е бил в Рим през зимата на 57/58 г. сл. Хр., когато Павел пише Посланието до римляните, нито през годините от около 61 до 63 г. сл. Хр., когато Павел е бил затворен там за първи път.

Традицията за ранното пристигане на Петър в Рим може да е възникнала във връзка със сведения, отнасящи се до Симон Магьосник. Юстин Мъченик (ок. 150 г. сл. Хр.) съобщава, че някой си Симон, самарянин, дошъл в Рим по време на управлението на Клавдий (41–54 г. сл. Хр.) и извършил „могъщи магически дела“ (Първа апология 26; ANF, том 1, стр. 171). Ириней (ок. 185 г. сл. Хр.; Срещу ересите i. 23. 1–4) повтаря тази история и отъждествява този Симон със Симон, магьосника, когото Петър е смърлил в Самария (Деяния 8:9–23). Легендарен документ, наречен „Деяния на Петър със Симон“, вероятно от около 200 г. сл. Хр., разказва подробна история за това как, чрез видение за Христос, Петър е изпратен в Рим, за да се противопостави на Симон. Тъй като се смята, че Симон е пристигнал там по времето на Клавдий, би било логично заключението, че Петър трябва да е отишъл в Рим приблизително по същото време. Въпреки това, подобна легенда за Симон Магьосник е напълно недостатъчно доказателство, за да се определи пристигането на Петър в Рим толкова рано.

Горните доказателства обаче не означават, че Петър никога не е бил в Рим. Ранни Християнската традиция е силна, че Петър е бил водач в римската църква и е починал там. Игнатий (ок. 116 г. сл. Хр.) посочва, че Петър е проповядвал в Рим („До римляните 4”), а Ириней (ок. 185 г. сл. Хр.) заявява, че Петър и Павел, „след като основали и изградили Църквата, поверили в ръцете на Лин епископската служба“ („Срещу ересите iii. 3. 3; ANF, том 1, стр. 416). Въпреки че от Новия завет е ясно, че Павел не е основал римската църква (виж Рим. 1:13; 15:23, 24) и предвид дадените по-горе доказателства, е съмнително и Петър да го е направил, въпреки това тези силни ранни традиции правят вероятно Петър да е починал в Рим. Още около 200 г. сл. Хр. Гай, римски християнин, заявява, че „трофеят“ на Петър, вероятно или гробът му, или мястото на

мъченичеството му, е било известно, че е във Ватикана, по това време не сграда, а гробище (виж АА 537).

Въпросът за престоя на Петър в Рим е съвсем отделен от този за първенството на папите, които проследяват длъжността си до него. Тяхното твърдение трябва окончателно да се обоснове или да падне, не по отношение на това дали Петър е бил в Рим, а по съвсем различни въпроси за позицията на Петър в църквата и истинската природа на апостолското наследяване. За по-нататъшно обсъждане на този проблем вижте том IV, стр. 836, и върху Матей 16:18.

Апостол Йоан. За апостол Йоан се знае още по-малко, отколкото за Павел или Петър. В началните години Йоан е работил с Петър. Той е придружавал Петър, когато двамата, на път за Храма за поклонение, изцелили куция мъж (Деяния 3). Той е бил изпратен с Петър от апостолите в Йерусалим, за да помогне на Филип в евангелизацията му на Самария (Деяния 8). Това е било не много години след Петдесетница. С изключение на Галатяни 2:9, следващият запис, който имаме за него в Писанието, е неговото собствено изявление, че е бил „на острова, наречен Патмос“, „съучастник в скръб“ на онези, които също са страдали от гонение (Откр. 1:9). Достоверно предание (Ириней срещу ересите ст. 30.3) поставя писането на Откровението от Йоан към края на царуването на император Домициан, който умира през 96 г. сл. Хр. Няма вдъхновен запис за това какво се е случило с Йоан през шестдесетте години между Самария и Патмос.

Осъзнавайки, че Йоан, след като е видял разкриването на необикновените и значими видения му на Патмос, би искал да ги запише веднага, човек лесно може да разбере с какво нетърпение е записвал виденията. След това ги е изпращал в ръце, по-безопасни от тези на затворник на Патмос. Това, че е бил погълнат обратно от атмосферата и емоциите на по-ранните пророци по време на писането на Апокалипсиса, се доказва от факта, че голяма част от речника и дори фразеологията е тясно свързана с тези на Исаия, Езекиил и Даниил.

Йоан не дава никаква индикация в своето Евангелие къде е бил, когато го е написал, но Ириней (пак там, iii. 3. 4) заявява, че Йоан е бил в Ефес до царуването на Траян през 98 г. сл. Хр. 117) и се смята за вероятно той да е написал Евангелието оттам.

Според Поликрат, който е председателствал църквата в Смирна около 200 г. сл. Хр., Йоан е бил свещеник, „носец нагръдник“ (Евсевий, Църковна история, т. 24, 3; изд. на Льоб, том 1, стр. 507). Апокрифен документ, Деяния на Светия апостол и евангелист Йоан Богослов, чието авторство и надеждност са невъзможни за определяне, описва подробно ареста на Йоан и явяването му пред Домициан, по време на което апостолът свидетелства за евангелието. В присъствието на Домициан се казва, че той изпил чаша с отрова, без да му причини вреда, и възкресил от мъртвите слуга на царя. Според Тертулиан, който писал в началото на 3 век, Йоан бил хвърлен в казана с врящо масло и бил изваден невредим, точно преди изгнанието си в Патмос (За предписанието срещу еретици, 36; вж. АА 570).

Йоан имал силно убеждение относно истината, както се потвърждава отново и отново в неговите Евангелието и съответстваща неприязън към ереста (1 Йоан 2:18, 19, 22, 23; 2 Йоан 7-9).

Тази неприязън е илюстрирана в една история, разказана за него. Когато се канел да влезе в една баня в Ефес, той научил, че там се намира един така наречен християнски гностик и Церинт. Чувайки това, се твърди, че Йоан избягал, викайки, че стените на банята може да паднат, защото Церинт е вътре („Ириней срещу ересите“) iii. 3. 4.

От всичко това обаче е трудно да се отдели фактът от фантазията.

Ръководството на църквата в Ефес от Йоан неизбежно я е превърнало във велик евангелизаторски център. Всъщност, центровете на църквата може би са се променяли с появата и изчезването на велики християнски водачи. В началните години на евангелската икономика центърът несъмнено е бил Йерусалим, където са живели поне някои от апостолите, където е бил проведен великият събор и откъдето „изпратените“ са тръгвали на своите мисии. Това е възможно да е било така до 50 г. сл. Хр. , след събора.

Междувременно кипърските и киренейските мисионери бяха започнали активна и успешно мисионерско начинание сред езичниците в и около Антиохия, и оттук Павел и Варнава били изпратени на смелото си мисионерско начинание сред езичниците. Поне за да достигне до езичниците, Антиохия трябва да е била център на християнска служба, започвайки около 44 г. сл. Хр. и продължавайки така до смъртта на Павел или по-късно.

Годишите, през които Павел пребивавал в Ефес, направили града важен за християните. Той назначил ученика си Тимотей на това място, очевидно след първото му римско затворничество. Несъмнено лидерството на този надарен млад мъж го е запазило като център на дейност за Христос. Когато Йоан поел ръководството там, значението на Ефес сигурно се е увеличило още повече.

Другите апостоли. — Няма достоверна информация относно другите апостоли. Тяхната дейност и крайният ѝ край са в още по-голяма неизвестност от тези на Йоан или Петър. Твърди се, че Андрей, братът на Симон Петър, е проповядвал евангелието в Скития и Тракия, северно от Гърция, и че е бил разпнат в Гърция на кръст с форма на Х, откъдето идва и името му - кръстът на Свети Андрей. Не е известно нищо със сигурност за съдбата на Яков Малък. Твърди се, че Юда, авторът на Посланието, е проповядвал в Палестина, Сирия и Арабия. Преданието свързва Матей с Партия и Персия и предполага, че не е претърпял мъченическа смърт. Според разказа в първата глава на Деяния, Матия, избран да запълни вакантното място, оставено от Юда, се казва, че е бил един от седемдесетте, които Христос е изпратил да проповядват (Лука 10:1), и че е проповядвал в Кападокия, северно от родната провинция на Павел, Киликия, и че е бил мъченически убит, вероятно в Юдея. Според Йосиф Флавий („Древности“

xx. 9. 1), Яков, братът на нашия Господ, беше убит с камъни в дворовете на Храма.

Силно е преданието, че Марк, авторът на Евангелието с това име, е смятан за Младият мъж, който отказал да продължи Първото мисионерско пътуване с Варнава и Павел и когото Павел помолил да се присъедини към него, докато бил затворник в Рим (2 Тим. 4:11), проповядвал в Египет. Предполага се, че той основал църквата в Александрия и бил неин председател. Твърди се, че е бил мъченически убит там по време на преследването от Нерон.

Смята се, че Натанаил, или Вартоломей, е проповядвал в Арабия и може би в земите, граничещи с Етиопия. Преданието обаче твърди, че е бил разпнат с главата надолу в една от провинциите на Армения.

Очевидно е, че традицията обхваща апостол Филип и дякон Филип. Що се отнася до Що се отнася до библейските сведения, не се знае нищо за апостол Филип след Евангелието от Йоан, където за него се говори повече, отколкото в другите евангелски записи. Филип от книгата Деяния е дяконът. Преданието твърди, че апостол Филип е проповядвал във Фригия.

Твърди се, че Симон Зилот е проповядвал в Северна Африка и е бил мъченически убит в Палестина при Домициан, император, който изпратил Йоан на остров Патмос. Преданието свързва Тома с Партия и Персия, а в по-късните му години с Едеса, където се твърди, че е бил мъченически убит. Съществува обаче и предание, че Тома е проповядвал

евангелието в Индия, а днес в Индия има група местни християни, които се наричат християните на Тома. Вероятно е трудовете на Тома да не са стигнали дотам.

VIII. Развитие на църковната организация

Упражняване на надзор. – За повечето дейности на църквата, за които Има вдъхновен летопис, има силни индикации за планиране и административен надзор. Апостолите първоначално са били в Йерусалим и са останали там дори по време на преследването, произтичащо от убиването с камъни на Стефан. Оттам те изпращат Петър и Йоан да помогнат на Филип в Самария. Когато Петър се е справил с Корнилий, братята в Йерусалим са обезпокоени и са помолили Петър да даде отчет. Когато е трябвало да се реши сериозният въпрос за степента, в която ритуалите трябва да се изискват от езичниците, братята свикат повече или по-малко представителен съвет в Йерусалим и се чувстват свободни да изпратят оттам до църквите информация за взетото решение. Всичко това показва, че апостолите са признавали валидността на отнасянето на проблеми от общ интерес към по-централна власт от тази на местните конгрегации.

Напътствието на Духа в управлението. — Изглеждаше, че няма насоки от някоя конкретна група да изпрати мъже от Кирена и Кипър в Антиохия в Сирия, за да се занимават с евангелизация там. Но работата им беше оценена с одобрение от Варнава и когато се счете за полезно да се възползва от успеха на техните начинания, Варнава пътува до Киликия и доведе Павел да работи в Антиохия.

Старейшините и дяконите не са споменати в църквата в Антиохия. Това са били пророци и учители, мъже със специфични дарби на Духа, които изпратили Павел и Варнава на тяхното известно Първо мисионерско пътуване. Не е посочено до каква степен братята в Антиохия са очертали за Варнава и Павел маршрута, който трябвало да следват. По-скоро човек остава с впечатлението, че са действали под ръководството на Духа. Със сигурност Павел по време на второто си пътуване е познавал това ръководство, защото по време на това пътуване му е било възпрепятствано да влиза в определени провинции. Всъщност Светият Дух е всеобхватният божествен водач за църквата.

Духовните мъже – апостолите, пророците, учителите и евангелистите – са били активни в ръководенето на църквата. Дяконите, като такива, са били назначени да контролират разпределението на стоки и храна сред членовете на църквата в Йерусалим. Това е била по същество административна функция. Под благословията на Духа те са се доказали и като успешни евангелисти. Следователно в този ранен период не може да се прави рязко разделение между старейшините и дяконите като административни служители и апостолите, пророците, учителите и евангелистите като хора на Духа. Въпреки това, разграничението между тези два класа служители в църквата се е увеличило в по-късни години. Старейшините и дяконите са увеличили административната си власт и влияние, а Духовните мъже не само са станали по-малкобройни, но, както е видно от по-късните християнски писания, всъщност са загубили репутацията си.

Презвитерията. – За официалното ръководство в местните конгрегации са използвани два термина. Единият, *presbuteros*, буквално „по-възрастен“, показва човек в уважавана позиция. Думата е влязла в английския език като „свещеник“ и „презвитер“, въпреки че средновековните и съвременните християнски свещеници имат ритуални и жречески функции, за които презвитерът на ранната църква никога не е помислял да ги упражнява. Другият термин е „епископ“, от гръцката *episkopos*, „надзорник“. Трябва да се отбележи, че в ранната църква тези две титли не са

обозначават две различни длъжности. Фактът, че те са били прилагани взаимозаменяемо за една и съща длъжност, е показан ясно в Деяния 20:17, 28, където старейшините от Ефес, които се срещнали с Павел в Мелит, са наречени едновременно старейшини и епископи или „надзорници“. Същата размяна на термини се среща в писмото на Павел до Тит, гл. 1:5–9, където при описанието на квалификациите за ръководителите на църквата термините „старейшина“ и „епископ“ се използват синоними. Разграничението, което се появява между термина „епископ“, от една страна, и „презвитер“ или „свещеник“, от друга, е от много по-късно време от апостолската или под-апостолската църква. Всъщност, Климент, водачът на църквата в Рим точно преди края на I век, когато пише своето Първо послание до Коринтяните, познава само „презвитери“ (гл. 44 и 47) и използва за презвитерианската служба термина „епископат“, т.е. „надзор“ (гл. 44). Още по-поразителен е фактът, че Иринеи, водач на църквата в Лион в Галия около 185 г., все още говори за предшествениците на Виктор, водач на църквата в Рим, като за презвитери (Евсевий, Църковна история, т. 24, 14).

Защо тогава двата термина? Ясно е, че те обозначават една и съща дейност. „Старейшина“ или „презвитер“ очевидно е титлата на длъжността; „надзорник“ се използва, за да се назове функцията на длъжността.

Епископатът в Антиохия. — Епископатът еволюира от главното старейшина (вж. стр. 26), макар и не с еднаква скорост навсякъде. Монархическият епископат изглежда се е появил най-рано в Антиохия в Сирия. Не е известно какво се е случило там след затвора на Павел около 60 или 61 година. Евсевий посочва водачите на църквата в Антиохия като Петър, Еводий и Игнатий (Църковна история iii. 36. 2; 22).

Тази традиция за първенството на Петър в Антиохия обаче не съответства на разказа в книгата Деяния. Петър в Антиохия „преструвал се“ по въпроса за юдаизма и бил оспорен от Павел за това (Гал. 2:11–21). Църквата, разбира се, вече била организирана в Антиохия и Петър едва ли бил неин водач тогава.

В Деяния 13:1, 2 се разкрива, че ранното ръководство на Антиохийската църква е било осигурено от хора с духовни дарби, пневматикои. Възможно е енергични мъже, дошли начело там по-късно, да са ускорили упадъка на властта на хората с дарби, които като клас са попаднали под подозрение. Ако този вид ръководство се е развил, епископатът е можел да се е оформил във властен църковен ред по времето на Игнатий.

Монархическият епископат на Игнатий. — Игнатий Антиохийски е бил мъченически убит около 116 г. сл. Хр., по време на преследване от император Траян. Информацията за него идва от биографичен материал, съдържащ се в мартирологичната традиция на църквата и датиращ няколко години след смъртта му. Също така има послания, приписвани на Игнатий, сякаш написани, докато е бил на път, затворник, за Рим, но тяхната автентичност е много съмнителна. Филип Шаф, църковен историк, казва за тях: „Тези най-стари документи на йерархията скоро били толкова интерполирани, съкратени и осакатени от благочестива измама, че днес е почти невъзможно да се открие със сигурност истинският Игнатий от историята от хипер- и псевдо-Игнатий от традицията“ (История на християнската църква, том 2, стр. 660).

В мартирологията на Игнатий и в няколко от посланията, за епископите на църквите се говори от гледна точка на най-висша святост и църковен авторитет. В посланията се срещат изрази като: „Живей в хармония с волята на епископа“ „Вашето... презвитерство... е настроено към епископа като струните към арфа“ (До Ефесяни 4); „Трябва да почитаме епископа като самия Господ“ (пак там 6); „Бъдете ревностни за

вършете всичко в хармония с Бога, като епископът председателства на мястото [eis topos] на Бога, а презвитерите – на мястото на Апостолския съвет. ... Бъдете съединени с епископа“ (До Магнесийци 6); „Подчинявайте се на епископа и един на друг“ (пак там 13); „подчинявайте се на епископа като на Иисус Христос. ... Не правете нищо без епископа“ (До Траляните 2); „Всички нека почитат дяконите като Иисус Христос, както и епископът е образ на Отца, а презвитерите – като Божи съвет и колегия от апостоли“ (пак там).

3); „Никой да не върши нищо от нещата, които принадлежат на Църквата, без епископа“ (До смирняните 8); „Който върши нещо без знанието на епископа, служи на дявола“ (пак там, 9). (Вижте изд. на Лъоб, Апостолските отци, том 1, стр. 177; 181; 201, 203; 209; 213, 215; 215; 261; 261, 263.)

Съвременни свидетелства. – Вzeti за чиста монета, тези твърдения от съществуващите игнатиански документи ни карат да заключим, че епископатът вече се е развил в монархическа власт в Антиохия по времето на смъртта на Игнатий. Но тези твърдения не могат да бъдат приемани толкова сериозно. Една от причините е, че съвременните документи от същия регион не показват издигането на епископата, което показват игнатианските послания. Например, документ, създаден някъде през II век, наречен „Учение на дванадесетте апостоли“ (Дидахе), не дава такова издигане на епископите. Документът не е апостолски; авторът му е неизвестен. Тъй като е общоприето, че е със сирийски произход, той произхожда от същата среда и условия като тези на предполагаемите игнатиански писма.

Но Дидахе казва само за епископата: „И така, поставете си епископи и дякони, достойни за Господа. ... Не ги презирайте, защото те са ваши почтени мъже заедно с пророците и учителите“ (15; изд. на Лъоб, Апостолските отци, том 1, стр. 331). Тук епископите не са класирани над мъжете с духовни дарби.

Приблизително по същото време Климент Римски и Ириней Лионски около деветдесет години по-късно показват, че водачите в църквата в Рим все още са били наричани „презвитери“ по времето, когато Игнатий е бил мъченически убит, и в продължение на седемдесет години след това. Следователно или епископът на Игнатий е творение на по-късна ръка, или хората на Духа в Антиохия са били много бързо лишени от ръководството си, като избрано църковно ръководство е заложило тяхното място и е развило силен епископат с най-забележителна бързина.

Апостолско наследяване. – Малко преди 200 г. сл. Хр. , Ириней, водач на църквата в Галия, разработва ясна теория за епископата. Той я излага в трета книга от своя трактат „Срещу ересите“. Неговата теза е, че апостолите са предали истинското християнско учение на епископите, които би трябвало да са ги наследили. Той твърди, че епископите на църквите, основани от апостолите, са били пазители на свещената традиция. В тази теза е поставено началото на теорията за апостолското наследяване.

Установеният епископат. – Първото ясно доказателство за епископа като авторитарен водач на различните конгрегации е показано в писанията на Киприан, епископ на църквите, съсредоточени в Картаген в Северна Африка. Киприан е убит мъченически през 258 г. сл. Хр. Евсевий, църковният историк, нарича всички църковни водачи „епископи“ от най-ранни времена, но по този начин той, разбира се, говори от гледна точка и използва терминологията на 324 г. сл. Хр. , по което време епископите са били напълно монархическа власт почти навсякъде.

Причини за издигане на епископа. – В действителност, наследниците на апостолите по отношение на църковната власт са били председателстващите старейшини. Отнема години, за да се издигне длъжността

старейшина да се развие в монархически епископат. Причините за неговата еволюция са разпознаваеми:

1. Градският епископ. Председателстващите старейшини в най-големия град са придобили в църквата а престиж, пропорционален на важноста на градовете, в които са се намирали. Въпреки че групата вярващи на дадено място се е смятала за една църква, в рамките на общината е имало няколко конгрегации, които са се събирали на различни места. Тъй като християнството е било незаконно общество, неспособно да притежава собственост, всяка група е използвала домове или наети зали за събирания. Главният старейшина е председателствал това събиране на малки събрания. Колкото по-голям е бил градът, толкова по-почитана е била неговата позиция.

2. Епископът и Писанието. Председателстващият старейшина е бил пазител на Писанието и на истините, които то съдържа, както и разпространител на апостолското „правило на вярата“. Преписи на Писанието сигурно са били сравнително оскъдни, тъй като са били изготвяни на ръка. По-добрите и по-пълни части от Писанието щяха да бъдат поверени в ръцете на главния старейшина като пазител. Така той станал въплъщение на ортодоксалността, изразител на „вярата, която някога е била предадена на светиите“. По-късно срещу епископа като пазител на Писанията било насочено преследване, а онези, които се предали под принуда, били заклеени в съда на църквата като „традитори“.

3. Епископът и Православието. Тъй като притежавал Писанията, председателстващият старейшина се превърнал в стандарт за православие. С развитието на длъжността му в по-късния епископство, той бил смятан за наследник на апостолите („Иринея срещу ересите“ , iii. 3. 3) и тълкувател на истината. Следователно негова била отговорността да защитава църквата от нахлуването на еретици. Апостолската загриженост на Йоан и Павел в противопоставянето на ересите вече била посочена. (Вижте стр. 33, 36 относно темата за ранната ерес). Като пастири на стадото, главните старейшини на църквите използвали нарастващия си авторитет, за да се справят с онези, които се опитвали да отклонят вярващите, и успехът им в това усилил тяхната власт и влияние.

4. Епископът и църковните финанси. Финансите на църквата бяха в ръцете на председателстващите старейшини. Не е ясно как точно е осъществен преходът по отношение на този елемент от административната грижа, от „седемте мъже с честна репутация“ от ранните апостолски дни към главния старейшина и началния епископ. Но до средата на II век „президентът“ е приемал даренията и ги е разпределял, предимно на бедните. Това му е давало голямо положение в църквата и по този начин е засилвало силата на изгряващия епископат. Юстин Мъченик казва за даренията, взети в „деня на слънцето“: „Събраното се влага при президента, който помага на сираците и вдовиците, на онези, които поради болест или друга причина са в нужда, на онези, които са в окови, и на странниците, пребиваващи сред нас, и с една дума се грижи за всички, които са в нужда“

(Първо извинение 67 ANF, том 1, стр. 186).

Писмо, написано от римския епископ Корнилий около 251 г. сл . Хр. , показва мащаба на благотворителната дейност на църквата и влиянието на епископа, който е разпределял щедростите. В писмото се казва, че в църквата в Рим „има четиридесет и шест презвитери, седем дякони, седем иподякони, четиридесет и двама послушници, петдесет и двама екзорсисти, четци и портиери, над хиляда и петстотин вдовици и хора в беда, всички от които са подкрепяни от богатата и милосърдието на Учителя“ (Евсевий, Църковна история, vi. 43. 11; изд. на Льоб, том 2, стр. 119). 5.

Епископът и преследването. По време на

преследване водачите на църквата нерядко са ставали истински герои в напътствията на хората и съветването им в техните дела.

борба срещу суровата гражданска власт и даване на пример за сила и смелост.

Относно по-късните епископи, които, преживели преследването на Галерий и Диоклециан, били събрани в Никея за великия събор през 325 г. сл. Хр., църковният историк Теодорит отбелязва, че те „изглеждали като събрана армия от мъченици“.

(Църковна история i. 6; NPNF, 2-ра серия, том 3, стр. 43). Там е имало епископи, които са загубили дясното си око, което за някои е било изгорено с нажежено желязо; чиито крайници са били осакатени от различни видове мъчения; или чиято дясна ръка е била може би изтръгната от кухината си. Този вид непоколебимост по време на преследване и лидерството, което тя демонстрира, засилват властта на църковните служители.

6. Упадъкът на „пневматиките“. Имаше негативна причина за нарастването на власт от страна на официалните църковни водачи. Това беше спадът в ефективността и влиянието за добро на пневматиките, хората с духовните дарби. Сега не може да се определи дали спадът е дошъл повече от влошаване на положението в групата или от натиск от страна на агресивни църковни служители, които може да са усетили намеса в изпълнителните си функции от страна на мъже, които са проследили произхода на своите сили и дарби до самия Свети Дух. И двата фактора несъмнено са действали заедно, за да доведат до упадък.

Упадъкът сред хората на дарбите е загатнат още по времето на Дидахе, споменато по-рано. Този документ предупреждава вярващите какво да правят, „ако самият учител се изврати и проповядва друго учение“. Апостолът [мисионерът] трябва да бъде приет, „но да не остава повече от един ден, или ако е необходимо, и втори; но ако остане три дни, той е лъжепророк. ...

Ако иска пари, той е лъжепророк. ...

Не всеки, който говори в дух, е пророк. Всеки пророк, който учи истината, ако не върши това, което учи, е лъжепророк. ... Който каже в дух: „Дай ми пари или нещо друго“, няма да го слушате“ (11; изд. на Люб, Апостолските отци, том 1, стр. 325, 327). Едва ли може да се помисли, че подобни предупреждения биха били изречени без причина – влошаването на хората на Духа.

Същата ситуация е разкрита в един вид роман, написан вероятно в Рим от Ерма, за когото се твърди, че е брат на Пий, водач на църквата в Рим около средата на втори век. Неговото произведение, наречено „Пастирът“, се твърди, че представлява видения и наставления на човек, който е претендирал за дарбата на пророчеството. То е имало висок авторитет сред християните от II и III век; имало е и такива, които са настоявали то да бъде включено в канона на Новия завет.

Докато Ерма твърдял, че е Божий пророк, той не се поколебал да посочи лъжливостта на някои, които по негово време твърждали, че имат духовни дарби. Например, „този, който седи на стола, е лъжепророк. И той, лъжепророкът, нямайки силата на божествения Дух в себе си, им отговаря според техните въпроси и според техните зли желания и изпълва душите им с очаквания, според техните собствени желания. ...

„Онзи, който пита лъжепророк за каквото и да е действие, е идолопоклонник, лишен от истината и глупав“ (Пастирът на Ерма, II, Заповед XI; ANF, том 2, стр. 27).

След това следва обсъждане на качествата на истинския пророк и сравнение с характеристиките на лъжепророк. Отново: „Те се хвалят, че имат мъдрост и желаят да станат учители, макар и лишени от разум. Поради тази възвишеност на ума, мнозина стават суетни, превъзнасяйки се“ (пак там, iii, Сравнение ix, 22; ANF, том 2, стр. 51, 52). За разлика от това, Ерма казва за истинските учители: „А тези, които повярваха от осмата планина, където бяха многото извори, и

„където всички Божии творения пиеха от изворите, бяха следните: апостоли и учители, които проповядваха на целия свят и които поучаваха тържествено и чисто словото Господне, и изобщо не изпадаха в зли желаниа, а ходеха винаги в правда и истина, според както бяха приели Светия Дух. Такива хора, прочее, ще влязат с ангелите“ (пак там, 25; ANF, том 2, стр. 51, 52). Отдава се почит на епископите: „Епископи, отдадени на гостоприемство, които винаги с радост приемаха в домовете си Божиите слуги, без да се преструват. И епископите никога не пропускаха да защитят чрез службата си вдовиците и онези, които бяха в нужда, и винаги поддържаха свят разговор“ (пак там, 27; ANF, том 2, стр. 52).

Въз основа на гореизложените доказателства, II век трябва да се разбира като времето когато ефективността и влиянието на мъжете с духовни дарби непрекъснато намаляваха поради злоупотреби сред тях и нарастващата власт и влияние на избраните служители, особено на главния или председателстващия старейшина. Тази функция на надзорник ставаше толкова подчертана, че епископът се разви като отделен вид църковен служител. Пастирът на Ерма трябва да се разбира като усилие от страна на някой в църквата да възстанови авторитета на дара на пророчеството. Но усилието беше напразно. С упадък на духовните дарби и поемането на цялата власт в църквата от редовните служители, настъпи упадък в духовната сила и доктриналната чистота на ранната църква.

Имаше и друга реакция срещу упадък на пневматиките, под формата на реформаторско движение, наречено монтанизъм (виж стр. 52). Но монтанистите стигнаха до крайности и попаднаха под осъждането на църквата. Следователно тяхното влияние беше вредно за каузата на хората с духовни дарби и по-скоро ускори тяхното упадък.

IX. От обреди към тайнства

Кръщение. – Кръщението е първият обред, който посреща читателя на евангелския летопис. То е било практикувано от Йоан Кръстител и от учениците под ръководството на Исус Христос, който самият е бил кръстен, и е било отслужвано от по-късните апостоли съгласно Великото поръчение.

Но кръщението има по-древна история. Къпането се е практикувало върху онези, които са били подложени от свещениците на режим на очистване. Поне в по-късни еврейски времена тези измивания са се извършвали чрез потапяне (виж Мишна Микваот, Сончино, изд. на Талмуда, стр. 423–462). Също така, прозелитите към еврейската вяра са претърпявали кръщение чрез потапяне, когато са били въвеждани в църквата на израилтяните. Есеите изглежда също са наблягали на церемониалните измивания.

Следователно, когато Йоан Кръстител дошъл да проповядва посланието си за покаяние, било естествено той да предложи церемония по измиване на онези, които откликнали на предизвикателното му послание за покаяние. Голяма част от проповедите му се провеждали в селски райони, всъщност в „пустинята“, където живеели малко хора. Когато хората дошли при Йоан с покаяние, изповядвайки греховете си, той ги повел в река Йордан.

Самият Исус се подчинил на кръщението от ръката на братовчед си Йоан, не в покаяние за собствените си грехове, защото Той нямал такива, а във връзка с делото Си като Изкупител. Негово беше „да изпълни всяка правда“ (Матей 3:15), да влезе във всяка стъпка на християнския опит, не за Своето собствено спасение, а за това на света. Като Самият Той встъпил в този обред, Христос дал пример на своите последователи и същевременно

В Своята личност Той съедини обряда с факта на спасението. Тук също за първи път дарът на Светия Дух съпътстваше обряда на кръщението.

След като започнал публичната Си работа, самият Исус не кръщавал; Неговите ученици извършвали този обред. Практиката на кръщението се превърнала в стандартна институция в християнската църква и оттогава продължава да бъде средство за посвещаване на нови членове в църквата, било то в ранна детска възраст, във възраст на отговорност или в зряла възраст, според различните практики на различните групи християни в различните периоди.

Че кръщението на Йоан не е било достатъчно за онези, които са станали пълни последователи на Христос е засвидетелстван от факта, че Павел прекръстил някои от дошлите при него в Ефес, които били кръстени само с Йоановото кръщение и, както Павел открил, не знаели нищо за Светия Дух. Той ги напътствал допълнително по християнски начин, обяснявал им за Светия Дух и ги прекръстил. След това те получили кръщението на Светия Дух и говорили на езици (Деяния 19:1–7).

В Великото Си поръчение към учениците си Исус им заповядал да кръщават новопокръстените в името на Отца, Сина и Светия Дух. Но кръщението често се записва като отслужено в името на Исус, като централна фигура в разгръщания се план на спасение. Това не означава, че обичайната формула за кръщение на поръчението не е била използвана; това означава, че името на Исус е било подчертано в делото на евангелието. Кръщението е било чрез потапяне и от ранните записи, като например кръщението на етиопеца от ръцете на Филип и на Корнилий от Кесария от ръцете на Петър, това е била проста церемония без никакво разработване на ритуал. Във всеки записан случай на кръщение е било дадено напътствие, преди да бъде отслужен обредът.

Църквата обаче не беше отишла много далеч отвъд апостолската епоха, докато не беше отбелязано промени настъпиха в обряда на кръщението. Не само беше въведено уточнение във връзка с извършването на кръщението, но и значението му и дори формата на обряда претърпяха промяна. Към средата на II век авторът на Дидахе предлага за кръщението да се използва само жива – тоест течаща – вода; и ако кръщението в течаща или неподвижна вода не е възможно, той предлага изливането на водата върху главата на кандидата да е допустимо (Дидахе 7). Тук има промяна в разбирането за значението на институцията, защото изливането никога не би могло да представлява правилно смъртта на стария човек от греха или възхода към нов живот, който потапянето изобразява, както призовава Павел (Римляни 6:3, 4). Дидахе също така призовава за триединно потапяне, очевидно уточнение, което рано се е прикрепило към церемонията. Тертулиан, около 225 г. сл. Хр. , говори за троичното потапяне от неговото време като за „по-широк залог“ на кръщелния обет и придружава твърдението си с описание на една много сложна кръщелна церемония (De Corona 3; ANF, том 3, стр. 94).

Приблизително по същото време се случва далеч по-значителна промяна в практиката и значението на кръщението. В началото на 3-ти век Тертулиан твърди, че няма нужда да се кръщават бебета, защото кръщението не е необходимо за тяхното спасение. Той предпочита кръщение, „когато те са станали способни да познаят Христос“ (За кръщението 18; ANF, том 3, стр. 678). Самият факт, че той се противопоставя на кръщението на бебета, обаче показва, че то се е практикувало по това време. По-младият съвременник на Тертулиан, Ориген (починал около 254 г.), заявява, че кръщението на деца е „традиция от апостолите“ (Коментар върху Римляни, ст. 9; Migne, Patrologia Graeca, том 14, колона 1047). Почти по същото време Киприан настоява кръщението да не се отказва.

от бебе, „което поради тази причина по-лесно се приближава до получаването на прошка на греховете – че на него се опрощават не неговите собствени грехове, а греховете на друг“ (Послание 58, До Фидус; ANF, том 5, стр. 354). Особено на Запад, тази концепция, че кръщението отмива първородния грях, наследен от Адам, се превръща в доминираща причина за даване на обряда на бебета. Кръщението започва да се счита за спасителен обред. Без прилагането на кръщелните води, грешникът, както се е вярвало, е осъден. Така кръщението се променя от прост, символичен обред с дълбоко вътрешно духовно значение в тайнство.

Стана практика главният старейшина, тъй като неговата длъжност се разви в тази на монархически епископ, да има единственото право да извършва кръщение или да разрешава неговото извършване. Тъй като кръщението стана тайнство, то засили властта на епископа като човек, притежаващ свръхестествена сила, непритежавана от други християни. Едновременно развитие на Господната вечеря като обред, включващ свръхестествена сила (виж по-долу), също насърчи същата тенденция в издигането на духовенството. Епископът стана необходим агент за спасяването на грешниците; без неговото служение не можеше да има спасение. Това означаваше възстановяването в християнската църква на свещеничеството, институция, която обаче стана ненужна с встъпването в длъжност на Исус Христос като Първосвещеник в небесното светилище.

Така се разкри тройна поредица от грешки: (1) лъжливото учение за наследяването на първородната вина; (2) изопачаването на кръщението чрез промяна на обряда от еднократно потапяне на възрастен на тройно изливане на вода върху главата на бебе; (3) придаването на тайнствено значение на кръщението и превръщането на епископа в тайнствен свещеник – пародия на плана на спасението, заместване на свещеничеството на Христос и отстъпничество от истинския християнски път. Към края на 3-ти век това отстъпничество се е превърнало във факт в църквата.

Господната вечеря. — Паралелно развитие се случи и в случая с Господната Вечеря. Вечерята на общуването е била нещо обичайно както сред евреите, така и сред езичниците. Евреите са били задължени да използват примирителните приноси в такава вечеря. Пасхалната вечеря е била ястие, чиито елементи са били внимателно предписани и се е яла в семейна група или в група приятели, дошли заедно в Йерусалим за празника. С приближаването на последната Пасха от служението на Исус, Той изразил желание да я яде с учениците Си (Лука 22:15). Направени са приготовления за това и в четвъртък вечерта на седмицата на разпятието, в навечерието или началото на тъмната част на 14-ти Нисан, Исус Христос яде Пасхата с учениците Си (вижте Допълнителни бележки върху Матей 26, бележка 1).

Вероятно в началото на церемонията Исус измил краката на учениците Си. По-късно Той дал началото на Господната вечеря. Вземайки плоския, тънък, безквасен хляб от еврейската пасхална вечеря и колбата, съдържаща „плода на лозата“, както евангелистите неизменно наричат напитката на вечерята, Той споделил тези елементи от храненето със Своите ученици. Според информацията, предоставена от апостол Павел (1 Кор. 11:23–26), Христос им заповядал да участват в хляба и „плода на лозата“ като представители на Неговото тяло, което било смъртно ранено, докато Той понесъл греховете на света, и кръвта, която пролял, умирайки за хората. Тези символи трябвало да покажат смъртта на Христос, докато Той не се завърне за втори път.

Въпреки това, злоупотребите се промъкнаха. В рамките на 25 години след смъртта на Исус, очевидно това се беше превърнало в обичай, поне в Коринт, членовете на църквата да носят на събранието си храна за ядене и вино за пиене (виж 1 Кор. 11:20, 21). Заради клановостта и егоизма

проявени на тези празници, Павел укорява хората. Празникът, съпътстващ Господната вечеря, се наричал агапе или празник на любовта. Юда го споменава (ст. 12) и същевременно посочва, че в празника на любовта е имало и негативни елементи. Без съмнение, неговата и на Павел критика към празника на любовта, и вероятно християнското чувство като цяло относно злоупотребите, са довели до това тази характеристика на обряда да изчезне от опита на църквата и е останала простата Господня вечеря. В началото на II век в посланията на Игнатий (До Филаделфийците 4; До Смирняните 7, 8) гръцката дума *eucharistia*, „благодарност“, се използва за Господната вечеря. От тази дума произлиза английското „*eucharist*“, технически термин за Господната вечеря.

С обряда на Господната вечеря се появяват и други развития. Още през II век Дидахе нарича Господната вечеря жертва (14), а от времето на Григорий Нисийски (*In Christi resurrectionem, Oratio I*) този израз става все по-чест. Така нараства убеждението, че Евхаристията включва повторение на жертвата на Христос.

Обърнете внимание на прехода: В началото Господната вечеря е била служба на благодарност, както ясно показва терминът „евхаристия“. Това е била възпоменателна служба, в която са участвали онези, които са вярвали, че вече са получили дара на спасението, за което са проявявали своята благодарност, като са участвали в предписаните символи. Но постепенно, чрез посочените стъпки, вечерята се е превърнала в средство за спасение, като повтаряща се жертва на Господа. По този начин вечерята, подобно на кръщението, се превърна в спасителна наредба и по същия начин изискваше ходатай, който да я отслужи като тайнство. В случая с Евхаристията, както и при кръщението, служещият ходатай е бил епископът, който става свещеник в старозаветния смисъл или дори почти в езическия смисъл. Тази промяна от вечерята като признание за получено спасение към ритуал, изпълняван като средство за спасение, и от благодарствена служба към тайнство, в никакъв случай не е била невинно развитие. Това е било отстъпничество. Чрез тази неразрешена и небиблейска промяна в разбирането за природата на кръщението и на Господната вечеря, християнското ходатайствено свещенство – истинско противоречие в термините – се превръща в църковна и тайнствена необходимост. Амбицията за място, винаги скрита в човешката природа, карала мъжете на църковна власт да са твърде нетърпеливи да запълнят нуждата. Човешкият свещеник в християнската църква се превърнал в постигнат факт към средата на 3-ти век.

Х. Християнско богослужение

Никъде в Новия завет не е описано християнско богослужение. Има намеци в Деяния 2 и 20, и в 1 Кор. 11 и 14, но за програмата на богослужението трябва да се направи позоваване на извънбиблейски източници.

Плиний и християнското богослужение.— Най-ранното описание на християнско богослужение е от перото на езически писател. Плиний Младши е бил управител на Понт, на южния бряг на Черно море. Той е бил назначен на тази длъжност от император Траян. Плиний е най-известен като писател, който е писал толкова изискан латински, че посланията му са запазени. Сред тях е открита обширна кореспонденция с императора. Включено е писмо, което той е написал, описвайки преживяванията си в Понт с надигащата се секта на християните (Писма х. 96) и казвайки на императора какво прави, за да спре растежа на сектата. В хода на своя доклад той описва християнско богослужение, използвайки информация, която е получил от някои, които е арестувал, защото са били обвинени, че са последователи на Христос.

Християнски източници. — Има и два християнски източника, които разказват какво се е случило когато християните се събирали, за да се поклонят на своя Господ. Един от тях е анонимният документ Дидахе, който вече беше цитиран. Макар че той не дава последователност или програма за официално упражняване на богослужение, той дава значителна информация за това какво са правила християните от средата на втори век. Другият източник е „Първата апология“ на Юстин Мъченик (67), адресирано до управляващия римски император Антонин Пий (138–161 г. сл. Хр.). Това дава ясно, последователно описание на християнското богослужение, такова, каквото е било провеждано по това време в град Рим, което вероятно е било подобно на провежданото другаде.

Както беше посочено по-рано, християните, бидейки незаконна секта, не можеха да притежават собственост и се срещаха в домовете на членовете (Рим. 16:5; 1 Кор. 16:19; Кол. 4:15) или в наети зали. Събранията, поне по време на гонение, са се провеждали рано сутрин (Плиний), вероятно за да се избегне разкриване. Седмичните събрания са били предназначени предимно за членове на църквата или за искрено заинтересовани. В ранните дни вероятно е имало много малко открита реклама на християнски събрания и никакви усилия за провеждане на общодостъпно събиране. Плиний описва събранията за богослужение като провеждани „в определен ден“ (Писма х. 96; изд. на Лъоб, том 2, стр. 403), без да се посочва датата.

Редът на службата. — Службата беше много семпла, с минимум подробности или формалност. Срещата започна с общо пеене, несъмнено използвайки псалми (Еф. 5:19) и вероятно скандиране или рецитиране на някакъв прост формуляр на християнската вяра, както може би се подсказва от пасажите от Писанието като 1 Тим. 3:16; 2 Тим. 2:11–13. Плиний съобщава, че те „са се обвързали с тържествена клетва да не вършат никакви зли дела, но никога да не извършват измама, кражба или прелюбодеяние, никога да не фалшифицират думата си, нито да се отказват от поверено доверие“ (пак там). Според Юстин Мъченик е имало четене от Писанието, което до II век е включвало поне части от Новия завет. Това четене от Писанието очевидно не е било просто един или два пасажа, а доста дълги откъси. Необходимостта от това е лесно разбираема, когато се помни, че всички копия на Писанието по това време са били ръчно изработени и сравнително малко от членовете на църквата са притежавали копия. Библейските знания, притежавани от обикновените християни, се събирали от това, което чували да се чете. Четенето било последвано от коментари върху избраните части от някой, определен за деня – несъмнено обикновено главният старейшина, ако е присъствал на конкретното събрание на конгрегацията, или един от помощник-старейшините. Когато проповедта приключила, всички станали заедно и се помолили.

Сравнение на тази раннохристиянска служба с тази в еврейската синагога (вж. Том V, стр. 57, 58) разкрива толкова поразителни сходства, че е безопасно да се заключи, че в много отношения християнският ред е бил моделиран по еврейския.

От Плиний става ясно, че след като тази част от службата е приключила, събралите се са били разпуснати. След кратка почивка се събрали отново само кръстените членове на църквата. След това те отпразнували Господната вечеря. Според Юстин Мъченик, в този момент са били принасяни жертви.

До каква степен материалите, донесени като дарове, са били използвани за общата вечеря? Трудно е да се каже. От 1 Кор. 11:18–22 изглежда, че членовете са си носили собствена храна, за да ядат на агапе, предшестваща Господната вечеря. Юстин Мъченик сякаш намеква, че някои от материалите, донесени като дарове, са били използвани в самата Господна вечеря.

Части от хляба и виното от вечерята бяха занесени на болните; пари, храна, и дрехите, дошли с дарения, били раздавани на чужденците, на бедните,

и онези, които са в затвора заради вярата си. Отговорностите за разпределението бяха на председателстващия старейшина.

Изглежда, че в продължение на много години някои, поне, от еврейските християни са продължили да се събират събота след събота в еврейските синагоги (Деяния 15:21). Разбираемо е, че те не са склонни да се отделят от своите нехристиянски братя в юдаизма.

Допълнителни разработки на християнското богослужение се намират в по-късни документи, като например в писанията на Тертулиан и в анонимните „Конституции на светите апостоли“, всички от 3-ти век и по-късно.

2

XI. Дни на честване

Съботата . — Нито вдъхновените писатели на Новия завет, нито писателите на През 2-ри век се фокусират върху ежедневните въпроси за християнското богослужение. Павел наистина увещава еврейските християни да не престават да се събират заедно (Евр. 10:25). Обаче, на този етап от писанията си Павел не говори за някакъв конкретен ден на честване.

Христос посещавал синагогата, докато бил на земята (Мат. 13:54–58; Марк 1:21–29; 6:1–6; Лука 4:16–38). Неговото присъствие в синагогата в събота беше акт на лично поклонение от Негова страна, „Негов обичай“, а не просто търсене на възможност да поучи юдеите. Това е видно от целия Му живот и от фактите в евангелския разказ. Не е било поради пренебрегване на седмия ден, събота, че Исус е правил неща, които не са угодни на юдейските водачи, като например изцеление на болни и отказ да смърти учениците Си за събирането на шепи зърно в събота. По-скоро това е било с цел да отведе еврейския народ от неразумните традиционни практики, които са превръщали спазването на съботата в бреме.

От евангелския разказ става ясно, че Исус Христос е умрял точно преди залез слънце, предшестваш седмия ден, събота, почивал е в гроба през съботата (Жан Жак 774) и е възкръснал рано в първия ден от седмицата. Очевидно е било в божествения план Той да остане в покой в гроба през съботния ден на тази последна, изпълнена със събития седмица. Докато е почивал в гроба, Неговите последователи са спазвали съботата „според заповедта“.

(Лука 23:56).

Отново и отново се споменава за апостол Павел, че в градовете, където е намерил самият той по време на мисионерските си пътувания ходел в синагогите в съботен ден. Без съмнение той отишъл там не само за да евангелизира, но и за да се поклони. По време на първото си мисионерско пътуване, когато посетил синагогата в събота в Антиохия Писидийска, той говорил на хората там и след това открил езичниците от града, които го помолили да им отслужи служба в синагогата на следващата събота, което той и направил (Деяния 13:14–16, 42–44). По време на второто си мисионерско пътуване в Солун „Павел, както обикновено, влезе при тях [юдеите] и три съботи разискваше с тях от Писанията“ (Деяния 17:2). В Коринт, където Павел прекарал осемнадесет месеца, той се издържал, като работил в занаята си заедно с колегите си производители на палатки Акила и Прискила (Деяния 18:2, 3). Невъзможно е да се мисли, че Павел, живеейки с юдеи, е работил с ръцете си в седмия ден, събота, докато е бил там. По-скоро е записано, че той бил „в

²Никол, Ф. Д. (1978). Коментар на Библията на адвентистите от седмия ден: Светата Библия с екзегетични и обяснителни коментари. Серия с коментарни справки (Деян. 1:1).

Вашингтон, окръг Колумбия: Асоциация на издателствата „Ревю енд Хералд“.

синагогата всяка събота“ (ст. 4), докато поради противопоставянето на юдеите на неговото евангелизиране, той се оттегли (ст. 7). Има всички основания да се смята, че Павел ще продължи да спазва съботата след изгонването си от синагогата, както преди.

Евангелистите познават само съботния ден като седмичен ден за поклонение. Йоан записва за себе си, че е бил в Духа в „Господния ден“ (Откр. 1:10). Но денят, в който Исус Христос е Господ, е седмият ден, събота (Мат. 12:8; Марк 2:28). Това е Господният „свят ден“ (Ис. 58:13) и съботният ден на Господа на заповедите (Изх. 20:10). Освен това, авторът на Евангелието от Йоан, който е написал и Откровението, познава само един седмичен свят ден, седмият ден, събота. Единственият друг ден, който Йоан споменава, е известен с простото заглавие „първи ден от седмицата“ (вж. Йоан 5:1-9 и Йоан 9:6-14 с Йоан 20:1, 19). Тъй като Йоан е написал Евангелието приблизително по същото време, или може би след Откровението, той е имал достатъчно възможности да даде на първия ден от седмицата специално наименование или дори да каже, че той трябва да бъде особено спазван от християните. Той не е направил това. Самият факт, че писателите на Новия завет не са обсъждали въпроса кой ден да се пази, е най-доброто възможно доказателство, че в съзнанието им не е имало никакво съмнение. Християните са пазивали седмия ден, съботата, по времето на апостолите. Както показват многобройните доказателства, много от тях са го пазивали в продължение на векове.

Годишните съботи. — След като Христос умря на кръста, някои елементи от изискванията на Мойсеевия закон престанаха да бъдат в сила. Това е ясно предсказано в Дан. 9:24-27, където е пророкувано, че „по средата на седмицата той [Месията] ще прекрати жертвата и приноса“. Когато завесата на Храма се раздра отгоре до долу в момента, в който Христос умря на кръста, Господ посочи с това, че пътят към истинското, небесното светилище е отворен чрез ходатайството на Господ Исус Христос и жертвите, които са били принасяни ежедневно от еврейския народ, вече не е необходимо да се принасят (Мат. 27:50, 51).

На Йерусалимския събор Павел обсъждаше въпроса какво трябва да се изисква от езичниците приемят християнството и печелят делото за славна християнска свобода (Деяния 15). Както вече беше посочено обаче, това се превръща в сериозен спор в църквата и Павел трябва да води битката си отново и отново. В посланието си до Галатяните той ясно, под вдъхновение, излага твърдението, че спасението не може да дойде чрез дела на закона (Гал. 2:16).

Павел също предупреди галатяните срещу спазването на дни. „Вие пазите дни, месеци, времена и години“ (Гал. 4:10) е неговото печално обвинение. Дали е имал предвид езически церемонии или еврейски празници, той не е казал. Възможно е да е било и двете. Няма съмнение обаче какво е имал предвид относно спазването на дните в посланието до Колосяните, когато е съветвал: „Никой да не ви осъжда за ястие или за пиене, или за празник, или за новолуние, или за съботни дни, които са сянка на идните неща“ (Кол. 2:16, 17). Тук той ясно е посочил, че дните на празнуване, които са били типични за определени фази в делото на Христос и в християнския опит, който ще последва, са били премахнати като задължителни спазвания с идването на Господа при Неговото първо пришествие. Павел е говорил само за „сянката“ на съботите, без да определя допълнително разликите между съботите. Павел обаче е знаел много добре разграничението, направено от Моисей, което се намира в Лев. 23:37, 38: „Това са празниците Господни, които ще свиквате като свети събрания, за да принасяте жертва чрез огън Господу, всеизгаряне и хлебен принос, жертва и възлияния, всичко в Неговия ден, освен съботите Господни и освен даровете ви, и освен всичките ви обети, и

освен всичките ви доброволни приноси, които давате на Господа.“ Тук ясно са посочени два вида съботи: (1) седмичната събота, принадлежаща специално на Господа, чието спазване е заповядано във вечния морален закон на Десетте заповеди (Изм. 20:8–11); (2) годишните церемониални съботи: две съботи, свързани с Празника на безквасните хлябове, съботата на Петдесетница, съботата на Празника на тръбите, съботата на Деня на умилоствението и две съботи, свързани с Празника на шатрите. Тези годишни съботи са описани в Лев. 23. Че те са били наричани конкретно съботи, е ясно от стих 11.

Следователно трябва да се заключи, че някои изпълнения са били отменени на кръст:

1. Жертвоприношенията от различни видове, които са били принасяни като част от разгръщането на плана за изкупление за евреите.
2. Обрязване, племенен знак, прилаган преди възрастта на отговорност върху мъжете от еврейското племе и върху мъжете прозелити. Този обред е трябвало да отпадне при първото пришествие на Господа, защото след идването на Христос вече не е имало племе от хора, представляващи Христос. Семейството на Христос е съставено от хора, извлечени от всеки народ и измежду мъже от всякакво състояние (Гал. 3:28, 29).
3. Годишните празници, с техните церемониални съботи, „сянка“ на нещата на Христос, които ще дойдат, вече не са необходими след учредяването на християнската църква на земята.

Обаче, точно както учениците не са разбирали напълно, че след възкресението вече не е необходимо да остават свързани с еврейската църква или че вече не е необходимо да принасят животински жертви, така очевидно те не са разбирали напълно, че годишните съботи са били премахнати на кръста. Не само че има доказателства, че християните от книгата Деяния са използвали тези годишни съботи като календарни данни за измерване на дните си на пътуване и срещите си; има и намек, че някои от апостолите все още са участвали, до известна степен, в церемониите на годишните съботи. По този начин Павел не е намерил за най-добро да спре в Ефес в края на Третото си мисионерско пътуване, защото е чувствал, че трябва да побърза към Йерусалим, за да бъде там за деня на Петдесетница (Деяния 20:16).

Павел пише до коринтяните, че ще остане в Ефес до Петдесетница (1 Кор. 16:8).

От друга страна, в наставлението, което той вмъква в 1 Коринтяни 5:8, „Нека празнуваме не със стар квас, нито с квас на злоба и нечестие, а с безквасен хляб на чистота и истина“, той очевидно не говори за действително спазване на празника Пасха.

Великден. — Въпреки това, спазването на Пасха и Петдесетница, с променен акцент, се вражда в практиките на християнската църква. Това осигурява основата за сериозен спор в църквата през 2, 3 и 4 век. Възниква секта, главно на Изток, наречена Квартодецимани. Думата е от латински произход и буквално означава „Четиринадесетници“. Тези християни настояват, че денят на разпятието на Христос трябва да се празнува ежегодно през пролетта със специални тържества и винаги в деня, съответстващ на този, в който Христос е умрял. Този ден е бил 14-ти Нисан, откъдето идва и името „Четиринадесетници“. По този начин те празнуват ежегодно същия ден, който евреите отбелязват като Пасха, но по причина, съвсем различна от тази на евреите, и без специфичните церемонии, свързани с еврейската Пасха. Християнското спазване на 14-ти Нисан обаче означава, че те ще бъдат на своите християнски събрания в същия ден, в който евреите ще бъдат в своите синагоги, празнувайки своя празник.

В резултат на преследванията от страна на евреите и сериозните противоречия в църквата

относно продължаването на еврейските обреди, се е развило, особено на Запад, чувство срещу това каквото и да е празненство в християнската църква да се провежда едновременно с еврейски празник.

Тази реакция кристализира в определено движение в град Рим приблизително по времето от втората еврейска война, по време на управлението на император Адриан, тоест около 130 г. сл. Хр. . Водачът на църквата в Рим по това време, заемащ в простота длъжност, по-късно усъвършенствана в папството, настоявал, че християнската църква трябва да празнува ежегодно не разпятието, а възкресението на Христос и че това годишно честване трябва винаги да се пада на първия ден от седмицата, защото това е денят на възкресението. От това произлиза практиката да се провежда ежегоден пролетен празник на възкресението.

Около 150 г. сл. Хр. това е било просто въпрос на тиха дискусия между Изтока и Запада. Но в края на II век Виктор, главата на църквата в Рим, настоял всички църкви да се придържат към практиката на църквата в Рим, като вече не празнуват разпятието, а възкресението, и избягват да се събират в същия ден като евреите, като празнуват пролетното честване на християните в първия ден от седмицата, обикновено наричан неделя. Виктор станал толкова настойчив по въпроса, че бил направен опит да отлъчи от църквата всички църкви, които не се придържали към римската практика.

Когато имаше енергичен протест срещу това, отлъчването беше отменено. Но оттогава нататък практиката да се празнува възкресението в неделя през пролетта се утвърди в християнската църква и в крайна сметка се превърна в празник, сега популярно наричан Великден.

Неделя. — Очевидно това ежегодно честване на възкресението в първия ден на Седмицата е изиграла роля в установяването на седмичното богослужение в неделя. Първото безспорно доказателство за редовно неделно богослужение се намира в писанията на Юстин Мъченик (ок. 155 г. сл. Хр.), който описва християнските събрания като провеждани сутринта на „деня на слънцето“ (Първа апология 67; ANF, том 1, стр. 186). Сектата на астролозите вече е отдавала признание на слънцето в първия ден от седмицата на седмичния си цикъл, а митраистите вероятно по това време са използвали неделята за специалното поклонение на Митра. Колко подтик е имало християните да установят ден за честване на триумфалното възкресение на Христос в същия ден, в който е било почитано слънцето, сега е невъзможно да се знае. Трябва да е имало известен подтик, известен заем. Във всеки случай, до средата на II век неделята е била седмично честване от много християни, особено в Рим.

Това в никакъв случай не е било спазване на неделята като събота. След сутрешната служба Християните изглежда са се занимавали с обичайните си задължения. Очевидно е било известно време преди църквата да се опита да превърне неделята в събота. Тертулиан, около 225 г. сл. Хр. , предлага да се избягват светските дела в неделя, но първият запис на сериозен опит в тази посока е направен едва през 4 век след Христа.

Следователно няма нужда да търсим произхода на неделята в Писанието. Тя е навлязла в християнската църква около половин век след смъртта на последния от апостолите. Очевидно астролозите от древния Изток са тези, които първи са дали на дните от седмицата имената на определени езически божества, като слънцето, луната и Сатурн. Историците описват това като астрологична седмица. Този метод за отбелязване на времето бавно става популярен сред римския народ. Доказателства за такава седмица се намират в записите от войните на римляните през 6-то десетилетие преди Христа, където се споменава денят на Сатурн; в руините на градовете Херкулан и Помпей; и в писанията на християнина Юстин.

Мъченик, около 150 г. сл. Хр. , който говори за християни, които се покланят „в деня на слънцето“ (Първа апология 67; Migne, Patrologia Graeca, том 6, кол. 429). Вижте Дан. 7:25.

В същото време ранната църква не се е отказала от съботата. Съботата и неделята са били спазвани заедно в продължение на векове, особено на Изток. Вероятно защото Западна Европа е била евангелизирана до голяма степен от Рим, почти няма доказателства за спазване на съботата в този район. Пазенето на неделята е било обичайна практика навсякъде, където се е разпростирало влиянието на Рим.

Постни дни. — Освен тези практики, в ранната църква се е развило спазването на определени дни за пост. Те са споменати в Дидахе (8) като „четвъртата от съботите“ и подготовката, т.е. сряда и петък. Християните са били увещавани да не постят на втория и петия ден от седмицата – понеделник и четвъртък са били еврейски дни за пост. Сряда е била денят, в който Юда продава Христос, а петък е бил денят на Неговото разпятие и погребение.

XII. Разделящи и конкуриращи се секти

За евреите християнството е било „ерес“ (Деяния 24:14). Точно така и християнството е имало своите ереси и апостолите са предупреждавали за тях, било като за настоящи опасности, било като за опасности, от които трябва да се пазим в бъдеще (вж. 1 Кор. 11:19; Гал. 5:20; 2 Петр. 2:1).

Монтанистите. — Монтанистите са били секта, чиито духовни цели са били много висок порядък. Причината за възхода на сектата се крие в упадъка на влиянието на пневматиките, хората с духовни дарби. Доказателства за упадък сред тези хора вече са представени. Монтан е бил човек със силно духовно влияние, който започва да проповядва послание за реформа в провинция Фригия. Той твърди за себе си и своите непосредствени сътрудници даровете на Духа, по-специално духа на пророчеството. Те проповядват възраждане и реформация, предизвиквайки църквата да се откаже от светския дух, който монтанистите осъзнават, че е завладял още в субапостолската епоха.

Изпълнена с реформаторски плам, сектата изглежда се е разпространила бързо. Изглежда е спечелила интереса и вниманието на Иполит, който е бил лидер на по-строгата група в църквата в Рим в началото на 3 век. Известен показател за успеха на монтанизма може да се намери във факта, че Тертулиан, великият латински писател и лидер на църквата в Северна Африка, е приел монтанизма и е поел с цялото си сърце в неговия реформаторски дух.

Монтанистите използвали терминологията на Павел, за да опишат себе си, както и онези, които Те им се противопоставяли. Те наричали себе си пневматикои , а опонентите си – психикои.

Те осъждали вторите бракове, считайки брака за духовен съюз и очаквайки този съюз да бъде подновен след смъртта. Те настоявали всички, които са виновни за престъпления, да бъдат изключени от църквата. Те налагали строги пости, защитавали безбрачие, екстравагантно хвалели онези, които са отишли в мъченичество, и дори насърчавали преживяването, като смятали за незаконно да се бяга от него по време на гонение. Християнският опит за тях бил не само резултат от чудотворно начало, но и чудо, което постоянно се повтаряло; за тях нищо, което произтичало от естествения живот или нормалните процеси на умствено и духовно развитие, не се е броило за християнски прогрес. Изглежда, че са вярвали, че развитието на религиозния опит в цялата общност трябва да премине през четири етапа: (1) естествена религия или вродената концепция за Бога; (2) религията на Стария завет; (3) възплъщението на Христос и евангелието, което Той е показал; (4)

идването на Параклита с изливането на Светия Дух на Петдесетница и по-специално с идването на даровете на Духа в Монтан. По този начин те вярвали, че тяхното собствено преживяване ще отбележи кулминационния опит на църквата и че усъвършенстването на тяхното послание в църквата ще доведе до нейния триумф на земята при второто пришествие на Исус Христос, техния Господ. Това второ пришествие те очаквали много скоро след своето възход и разпространението на тяхното послание.

Сектата в началото, а не рядко и след това, е наричана фригийска ерес. Тя все още съществува през V век. Нейното въздействие върху християнския свят донякъде променя някои от вярванията на Римокатолическата църква. Монтанистките възгледи се появяват отново в няколко различни проявления сред сектите през Средновековието.

Отчасти поради твърдата си вяра в динамичното присъствие на Светия Дух, а отчасти и поради противопоставянето им и на тяхната работа от страна на административните власти в църквата, монтанистите критикували нарастващия католически възглед, че църквата се състои от епископите. Тертулиан казал: „Църквата“, вярно е, ще прощава грехове: но (тя ще бъде) Църквата на Духа, чрез духовен човек; не Църквата, която се състои от редица епископи“ (За скромността 21; ANF, том 4, стр. 100).

Ебионитите . – Обърнато е внимание на сериозното разделение, което възникна в апостолска църква между две групи: (1) еврейски християни, които настояваха, че всички в църквата, независимо дали са евреи или езичници, трябва да следват Мойсеевия закон; (2) еврейски християни като Павел и по-голямата част от новопокръстените езичници, които приеха учението на Павел и приветстваха решението на Йерусалимския събор (Деяния 15). Последният смяташе, че езичниците трябва да приемат спасение чрез Исус Христос чрез вяра и не е необходимо да обръщат никакво внимание на еврейските ритуали. С увеличаването на броя на езичниците в християнската църква и тенденцията еврейските християни да се превърнат в малцинство, онези, които бяха особено ревностни по отношение на закона, започнаха да се самоосъзнават като група. Те формираха една или повече секти, заемащи в мислене и практика граничната област между християнството и юдаизма. Ебионитите са споменавани от християнските писатели като главната, ако не и единствената, една от тези юдео-християнски групи.

Името на сектата произлиза от еврейска дума, означаваща „беден“ и е възможно да е била термин, прилаган първоначално за християните като цяло, както настоява Епифаний. По-късно е използван за обозначаване на еврейски християни (Ориген срещу Целз, ii. 1). Напълно е възможно Посланието до евреите да е написано, за да държи еврейските християни, които са били готови да слушат Павел, верни на приемането на Исус Христос като Спасител и Първосвещеник, за разлика от група еврейски християни, които настояват да запазят връзката си с еврейското свещеничество и ритуали. Ако е така, Посланието до евреите може би е сигнализирано за разделение между двата типа еврейски християни, в резултат на което евионитите са се кристализирали в легалистична и ритуална секта, зависима от запазването на външните форми на юдаизма. Шаф описва движението като „юдаизиращо, псевдопетровско християнство“ или „християнизиращ юдаизъм“ (История на християнската църква, том 2, стр. 429).

Евионитите вероятно са били предимно фарисеи. Те са били естествените наследници на юдаистите, на които Павел толкова енергично се е противопоставял, както е разкрито в неговото Послание до галатяните. Те са приели Исус като обещания Месия, син на Давид, но само като човек, подобно на Моисей и Давид, и като продукт, чрез естествено зачеване, на съюза на Йосиф и Мария. Според тяхното вярване, Той е осъзнал месианския си статут при кръщението Си от Йоан, когато Му е бил даден божествен дух. Това учение...

Унитарияните от 19-ти век са разпознавали вярванията си относно Исус като подобни на обичайните си. Следователно някои от тях са казвали, че ебионитите са истинските ранни християни и че ранното християнско движение е било унитарно. Разбирането на ебионитите, че при кръщението Си човешкият Исус е получил божествен дух, може да ги направи родоначалници на по-късния адопционизъм (виж том V, стр. 912, 913).

Те настояваха за запазване на обрязването и целия ритуален закон на Мойсей, както необходимо за спасението на хората. Евсевий отбелязва, че евионитите са спазвали както съботата, така и Господния ден, неделята (Църковна история, iii. 27. 5). Неизбежно евионитите класифицирали Павел като отстъпник и еретик. Някои дори твърждали, че Павел е нееврейски езичник, обърнал се в юдаизма, от който е отпаднал в по-късен живот от нечисти мотиви. Те очаквали скорошно завръщане на Христос, за да въведе хилядолетно царуване на слава на земята, с възстановен земен Йерусалим като негово седалище.

Някои доказателства сочат гностически тенденции сред ебионитите. Те вероятно могат да бъдат проследени до ебионитска група с далеч по-малко влияние и репутация от основната група, класа, която представлява любопитна смесица от юдейско-християнски и гностически учения.

Ебионитите не са известни след IV век.

Назаряните. — Тази секта не се споменава от ранните писатели в християнската църква, а само от мъже от IV и V век, като Епифаний, Йероним и Августин. Те говорят за назаряните като за юдейско-християнска секта, представена от християните, избягали в Пела по време на разрушението на Йерусалим (виж Епифаний срещу ересите i. 2, Ерес xxix. 7). Твърди се, че те са вярвали във всеобщото задължителност на закона и са осъждали Павел като нарушител. Въпреки това, за разлика от евионитите, те изглежда са приели Исус Христос като Божи Син в единствения смисъл.

Въпреки че е трудно да се направи ясна разлика между назаряните и евионитите, назаряните може би са били малко по-близо до ортодоксалното християнство, отколкото евионитите.

Гностици. – Това, което се знае за гностицизма, е получено до голяма степен от раннохристиянски писатели, които са били враждебно настроени към него. Такива мъже като Ириней, Тертулиан, Иполит и Ориген са писали против него, защото са виждали в него учения, опасни за християнството. Наскоро обаче сред свитъците от Мъртво море са открити документи, за които някои учени смятат, че съдържат доказателства за ранна еврейска гностическа мисъл. Още по-директно откритие, свързано с гностицизма, е направено в Хенобоскиум (Наг Хамади) в Египет през 1946 г., където е открита библиотека от гностически произведения, съставена от почти 1000 страници папируси. Когато бъде публикувана изцяло, тази колекция би трябвало значително да увеличи подробните ни познания относно гностицизма.

Всъщност не е имало гностически култ, а само гностически култове, под ръководството на водачи с понякога малък, понякога голям брой последователи. Това не е било толкова движение, колкото начин на мислене. То нямало цялостна организация и слабо осъзнавало себе си. Очевидно това се е превърнало в проблем за водачите на християнството в последните години на апостолската епоха и все още е трябвало да се съобразява с него в последните години на 3-ти век. Вижте том V, стр. 912, 913.

Старият завет говори за познание за Бога (виж Йеремиа 9:23, 24), но това не е спекулативно знание. По-скоро това е познание с Бога, резултат от приемане чрез вяра на това, което Той разкрива за Себе Си. По подобен начин Новият

Заветът познава и духовен гносис или „знание“, но не е абстрактна философия.

Преди всичко е практично: духовно познание за Бога, основано на Неговите собствени откровения и действащо в опита на християните. „Да познаваш“ може да се приеме като тема на Евангелието от Йоан. Апостолът набляга на познанието за Бога и записва изказването на Исус, че да познаваш Бога и Неговия Син е вечен живот (Йоан 17:3). Йоан набляга на реалността на Исус и на радостта от общението в познанието за Него, по отношение на действителното виждане и докосване до Господ (1 Йоан 1:1–7).

За Павел познаването на Христос е прост факт от преживяването, достъпен за всички. Но има също така по-дълбока мъдрост, привилегията на зрелия, „свършен“ християнин, която от своя страна развива свършенство. „Ние говорим“, казва той, „Божията мъдрост в тайна, скрита мъдрост... която никой от князете на този свят не е познал“ (1 Кор. 2:6–8). Има „слово на знание“, дар от Духа, за който говори Павел (1 Кор. 2:6).

12:8). Например, Йерусалимският събор е постановил, че християните от езически произход трябва да избягват всякакъв контакт с идоли, дори да се въздържат от употребата на храна, която им е била предложена. Павел посочва, че хората със зряло знание ще разберат, че езическите богове са духове на демони и че идолите, поставени да ги представят, не са нищо. Следователно, не е въпрос за моменти дали храна е била принесена в жертва на идоли или не, и такава храна би могла да се яде, освен ако употребата ѝ не би смутила съвестта на добросъвестните (1 Кор. 8).

Освен практическото ежедневно познание за Бога, което е от съществено значение за християнския опит и по-дълбокото прозрение на „свършеното“, съществува фалшив гнозис, който църковните водачи трябва да избягват и да помагат на своите хора да избягват (1 Кор. 3:20, 21).

Тогаваш има два вида знание: gnōsis alethinē, истинското знание; и

gnōsis pseudōnutos, лъжливо знание. Те трябва да се разграничават, защото едното води до спасение, а другото до измама и проклятие. Истинското знание (gnosis) се подчинява на авторитета на Писанието и е вид развита, усъвършенствана вяра.

Фалшивият гносис беше претенциозен и надменен, твърдейки, че е интелектуален и напълно недостъпен за вулгарните. Той се разпространяваше не чрез логически доказателства, а чрез утвърждаване на интуитивния си авторитет. След като изложи идеите си, той се опита да ги систематизира и да ги превърне в последователен начин на мислене относно духовния свят.

От това, което е известно за древния гностицизъм, може да се види, че корените му са дълбоки и са били широко разпространени и разнообразни. Предложени са няколко теории за произхода му, но вероятно най-добре е да се разглежда като продукт на религиозния синкретизъм, който е бил толкова характерна черта на елинистическия свят. Дългът му към ориенталското мислене е очевиден в неговия ясно изразен дуализъм, който е представял вечна борба между светлината и тъмнината. В това отношение гностицизмът показва паралел с парсизма, който от своя страна е вкоренен в по-стария зороастризъм. Презрението на гностицизма към телесното и материалното напомня за някои черти на платонизма и на по-старите природни философии на Гърция. Юдаизмът от македонския и раннохристиянския период е имал силни спекулативни елементи, които са се стремили да се отдалечават от ограниченията на авторитетното Писание. Еврейският есенизъм и кабализъм изглежда са имали известна връзка с гностицизма. Тъй като гностицизмът е прекрачил границите на християнската мисъл, той е използвал християнските Писания и е заимствал християнска терминология, за да облекчи гностическите начини на мислене.

С тези сложни среди и взаимоотношения, както и с духовната и интелектуална среда, в която е възникнал гностицизмът, неизбежно е дошло до голямо разнообразие в Гностична система (ако може да се нарече система), със странни комбинации от съвместимости

и отблъсквания. Имаше форми на езически гностицизъм. Имаше гностицизъм, в който езичеството и християнството се стремяха да се съчетаят. Имаше комбинации от езичество и юдаизъм. Някои видове християнски гностицизъм се проявяваха като антиюдаистични, а други видове - като антиезически. Гностицизмът беше спекулативен опит за философски метод за обяснение на невидимия свят; за отчитане на трудностите и фрустрациите на живота; и за предлагане на някаква надежда за успешно осъществяване на цялата програма на съществуване.

- Трудно е да се разбере кои гностически идеи са били разпространявани в определени части и кои са били общоприети. Почти толкова трудно е да се намери общ знаменател, приложим едновременно за всички форми на гностицизъм, колкото за всички форми на индуизъм или християнство. Но следните идеи изглежда са били представителни: 1. Зад всичко, което може да бъде познато или въобразено, е стоял върховен бог, божествено дух. Този бог е бил напълно духовна, безтелесна същност. Някои гностици наистина са учили, че техният бог е без същност или личност. Те са прилагали към концепцията термини като *abussos*, „бездна“ и *buthos*, „дълбочина“.
2. Твърди се, че от този върховен бог е произлязла, през безброй векове, поредица от еманации, наречени айони, еони, които са били изрази на първоначалния принцип и са служели да го направят по-малко неразбираем. Взети заедно, тези възникващи еманации са били наричани Плерома, „пълнота“.
3. Всичко това, на което божествената същност даваше израз, съдържаше в съвършенство божествения принцип на Светлината. Но имаше и принцип на Мрака, който се бореше със Светлината, търсеше да намери място във вселената на Светлината и очакваше в крайна сметка да я завладее. Ако подобно нещо се случи, това би било невъобразимо затъмнение на всички неща. Накрая един от еоните падна от Плеромата.
4. От тази ужасяваща ситуация произлезе създаването на материята от смесването на падналият еон с долния свят на тъмнината. Материята беше безформена, безформена, хаотична, импрегнирана с тъмнина и следователно зла. Демииургът, почти несъзнателна космическа сила, отъждествявана от някои гностици с Йехова от Стария завет, даде форма на тази зла материя и в резултат на това се появи материалният свят. Следователно светът, бидейки материален, беше по същество зъл и се управляваше от повече или по-малко механична сила.
5. Падането на еона и образуването на зъл свят наложили акт на спасение.
- Това е било предприето от друг еон, идентифициран като Христос. Той се е спуснал до нивото на несъвършения свят, временно се е съединил с човека Исус, вероятно при Неговото кръщение, и е останал с Него до малко преди смъртта Му. Христо-еонът е извършил делото на спасението, като е спасил падналият еон, е събрал светлината от тъмнината на този свят и е разкрил чрез Исус скрито знание (гнозис), чрез което хората могат да бъдат освободени от тъмнината и да достигнат сферата на светлината.
- Гностическият възглед за Исус варираше. Някои учили както е посочено по-горе. Други твърдели, че Той изобщо нямал материално тяло, а е бил само привидност. Следователно те са известни като докетисти (от гр. *dokein*, „да изглеждам“).
- Някои гностици учили, че чрез делото на Христос материята ще бъде освободена от тъмнината; други, че материята ще бъде победена и ще изчезне, а духовете на хората ще бъдат...

освободени, за да бъдат реабсорбирани в бутоса или да станат свободни духове в нематериалната вселена.

Съществували са много форми на християнски гностицизъм, под ръководството на подобен брой водачи. Церинт е бил гностичен съвременник на апостол Йоан, за когото се твърди, че Йоан е бил особено недоволен (виж стр. 36). Докетистите (виж стр. 58), срещу които Йоан изглежда несъмнено пише, са били сериозен проблем за ортодоксалното християнство. Василид, макар и по-късно от апостол Павел, представя учение, подобно на това, срещу което апостолът пише в посланието си до Колосяните. Татиан, композиторът на първата хармония на Евангелията, е бил гностик от II век. Сатурнин и Валентин са били проблемни гностици през II век, както и Манес и Вардесан през III век. Гностическа група, наречена офити, е оспорвана в писанията на Ориген. До 200 г. сл. Хр. са били разпознаваеми около 65 различни форми на гностицизъм.

Тези гностични мислители свободно използвали Писанието, тълкувайки го така, че да отговаря на техните теории. Те събраха традиции, израснали в църквата, и ги приспособиха към своите цели. Заимстваха си писанията и надграждаха върху писанията на всички предшественици, които намираха за полезни. Използваха съвременни еврейски спекулативни писания, освен че откровено заимстваха от езически философии, както съвременни, така и по-ранни.

Гностическият начин на мислене оказва влияние върху християнството през годините на формиране на църквата и следователно му повлия силно. Чрез своите спекулации и изопачавания гностицизмът стимулира християнската мисъл да му се съпротивлява и принуди християнските мислители да се стремят да изградят теология. Евангелието от Йоан трябва да се счита за опит за ранна теология, вероятно написана, за да се противопостави на зараждащия се гностицизъм. Ориген обаче е първият християнски писател, който излага сравнително систематична теология.

По паралелен начин гностицизмът стимулира християнската църква да ускори формирането на авторитетна организация, да развие свещеническа йерархия и да постигне известно съгласие относно канона. Акцентът му върху духовете в невидимия свят несъмнено е укрепил християнската църква в заимстването на езически идеи относно съзнателното състояние на мъртвите. Много е вероятно йерархията на духовете да е помогнала на църквата да развие почитта си към светците. Гностицизмът е довел църквата до спекулативен и силно алегоричен метод на тълкуване на Библията, да не говорим за това, че е накарал християнството да приеме традицията като съпътстващ авторитет на Писанието. Доколкото гностицизмът е бил антиюдаистичен, той е ускорил антиюдаизма в християнската църква.

Тъй като Александрийската школа по християнска теология, под ръководството на Климент и Ориген, използвала термина „гностичен“, когато говорила за своя начин на християнски живот и мислене, наблягайки на интуитивното познание за божествените въпроси, се смятало, че тези водачи и тяхната школа са били гностици в смисъла на току-що обсъдените. Това не било вярно. Александрийската школа била спекулативна и философска школа, силно повлияна от платонизма и затова по-късно станала известна като платоническата школа на християнството. Но александрийските християни се борили срещу силно спекулативните гностици, отхвърлили теорията за еманациите и за побеждащата тъмнина и настоявали за личността на Бог Отец, божествеността на Исус Христос и до значителна степен за личността на Светия Дух. Те отъждествявали Йехова от Стария завет не с Демийурга, а с Бога от Новия завет и отдавали на Писанието върховно място. Александрийската школа спомогнала за развитието на отстъпничеството от по-късните векове, но не чрез крайния гностицизъм.

Докетистите.—Докетистите (гр. Doketoi, от глагола *dokeō*, „да изглеждам“, „да се появявам“) са група гностици, които твърдят, че първото идване на Христос на земята трябва да се обясни само като „явяване“. Докетизмът проповядва злото на материята, и по-специално на плътта, и следователно не може да приеме идеята, че божественото може да образува съюз с човешкото, докато хората са в плътския опит. Като движение докетистите изцяло отричат човечността на Христос, считайки това, което се възприема като просто видение. По този начин то е пряко противоположно на силно практичния, активистки евионизъм. Фин както в мисълта, така и в методите си, докетизмът вече е бил сериозен проблем за християнските водачи по времето на Павел и Йоан. Павел може би е имал предвид някои форми на докетизъм в посланието си до Колосяните. Невъзможно е да се съмняваме, че Йоан е имал предвид докетистите, когато е писал предизвикателството към своите християнски братя да си припомнят, че Исус Христос може да бъде докоснат и осезаем и че Той живее сред хората като реалност (1 Йоан 1:1–3). Каквито и по-късни развития на ереста да включим под термина „антихрист“, със сигурност трябва да се признае, че Йоан тук говори предимно за ереста на докетистите.

Николаити. — Името николаити е използвано за първи път в посланието до Ефес в книга Откровение (гл. 2:6), където „доктрината на николаитите“ е направена като еквивалент в апостолско време на „доктрината на Валаам“, която е водила народа на Израел към идолопоклонство и блудство по времето на Моисей (вж. Числа 24:1, 25; Откр. 2:14; стр. 450–455). Няма история на това „учение“, но в посланието до Тиатир се казва, че жената Йезавел причинява същия вид злини (Откр. 2:20), каквито са били приписвани на „учението на николаитите“.

По-късни християнски писатели се занимават с термина „николаити“. Ириней, най-ранният, който го обсъжда („Срещу ересите“ i. 26), посочва като основател на секта с това име Николай, един от седемте назначени да се грижат за материалното управление в ранната църква (Деяния 6:1–3, 5), който е описан като „прозелит от Антиохия“. Тертулиан, Иларий, Григорий Нисийски и Епифаний („Срещу ересите“ i. 1, „Ерес“ xxv) са единодушни, че Николай е виновник, но с различна степен на вина. Една история е, че Николай е бил изключително ревнив към красивата си съпруга и за да преодолее това зло чувство, е бил подведен към по-отвратителния грях да се застъпва за промискуитет. От това се предполага, че част от църквата, очевидно юдеохристияни, са били подведени към грехове, успоредни на тези, в които интригите на Валаам са довели евреите.

Трябва да се отбележи, че самите прегрешения, срещу които Господ предупреждава в писанията Си до Пергам и Тиатир, са сред забранените от Йерусалимския събор: „да се въздържате от храна, жертвена на идоли, ... и от блудство“ (Деяния 15:29). Изглежда, че проблемът с николаитите може би вече се е появил по време на събора, може би в начална форма. Изправен пред подобни проблеми в Коринт, Павел очевидно не ги е виждал като характеристики на определено движение (1 Кор. 5:1–6, 8; 10:5–11), въпреки че в гл. 10:8 той говори конкретно за преживяването на Израел с Валаам.

Но Петър (2 Петрово 2:9–22) и Юда (ст. 4–13) говорят горчиво за членовете на християнската общност, които в ранните времена са били виновни в празненствата на любовта (агапе), тогава свързани с Господната вечеря, за злините, приписвани на николаитите. Вижте върху Откр. 2:6.

Странно съвпадение е, че по настояване на евреите в последната половина на II и началото на III век, срещу християните са повдигнати обвинения в отвратително поведение във връзка с техните празници. Тези обвинения, подобни на тези

приписвани на николаитите, са били отправени от езичниците срещу християните (Ориген срещу Целз vi. 27; Тертулиан Ad Nationes i. 14). Освен тези обвинения, едва ли може да има съмнение, че прегрешенията, приписвани на николаитите, са съществували в рамките на определена група в ранната църква. Въпросът, на който трябва да се отговори, се отнася до степента, до която николаитите са представлявали организирано, самосъзнателно движение. Относно това има само намеци, дадени в цитираните библейски препратки.

За пророческите последици от преживяването на николаитите в църквите на Пергам и Тиатир вижте Откр. 2:6, 14, 20.

XIII. Отношение към държавата

Племенни религии. – В природата на езическите религии е било да бъдат по същество местни или племенни. Имало е богове на града и богове на страната, богове на хълмовете и богове на долините (1 Царе 20:22–30). Тъй като семействата, клановите и племената образували това, което днес бихме нарекли нации, определени богове или групи богове започнали да се считат за национални божества.

Римляните ясно осъзнавали тази ситуация; докато разширявали империята си, те били достатъчно мъдри, за да приложат принципа на толерантността. Точно както позволявали на местните народи да запазят, доколкото е възможно, местните форми на самоуправление, така им позволявали да запазят и своите богове. Те наистина трябвало да включат в списъците си с богове главните богове на Рим, за да не се разгневят тези богове, и не трябвало да бъдат водени от религията си към каквото и да е несъгласие срещу римското управление. Но с тези клаузи им било позволено да продължат със собствените си форми на поклонение. Всъщност римляните, виждайки предимство в това все повече и повече богове да гледат с благосклонност на Рим и неговия напредък през света, всъщност добавили чужди богове към своя Пантеон.

Римската и еврейската религия. – Когато римляните влязоха в пряк контакт с еврейската религия, особено с завоеванията на Помпей на Изток, където той покорява Сирия и евреите през годините 65-63 г. пр.н.е., те се сблъскват с религиозен проблем. Те са склонни да толерират еврейската религия, но тя е толкова тясно преплетена с еврейския живот и толкова очевидно прави евреите нежелаещи да се поддадат на римското господство, че те намират толерантността за много трудна за поддържане. Освен това римляните не са могли да разберат еврейската религия. Тъй като евреите са говорили за своя Бог, но не са Го представяли по никакъв начин, на римляните им се е струвало, че еврейската религия е просто творение на собственото им въображение. Евреите категорично отказват да имат каквото и да било общо с римските богове, съгласявайки се само да се молят за римската държава.

Римляните обаче приели този компромис и позволили на евреите да запазят поклонението си. Те поставили Ирод за цар на евреите. Той се обявил за евреин, макар и само поради принуда, упражнена върху семейството му от макеите години по-рано.

Сред евреите е имало редица секти (виж том V, стр. 51–53). Римляните са ги признавали за част от еврейската религия, защото евреите са ги включвали в религиозната си система. Секта като зелотите е била гледана с подозрение поради бунтовните си наклонности и често е била наказвана, но не е била обявявана за незаконна, освен в краен случай.

Еврейското отхвърляне на християнството. — От самото начало еврейските водачи бяха отхвърлили Исус. След като Христос бил убит, те от своя страна отхвърлили Неговите последователи и църквата, която те сформирали. Следователно християнството нямало законно положение. Следователно не е имало логичен начин римляните да включат Христос в своя Пантеон, дори и да са искали да го направят. Те не могли да приемат християнството по еврейски канали, защото самите евреи го отричали. По този начин от самото начало то било незаконна религия без статут по закон.

Римското отношение към християнството. – Но в християнските учения имаше нещо, което ги поставяше в по-лошо положение в очите на римското правителство. Достатъчно лошо беше, че евреите бяха прозелитски народ – римляните сметнали за необходимо през II век да приемат закони, забраняващи на евреите да прозелитират. Но евреите не твърдяха, че имат универсална вяра. Те предлагаха членство на езичниците въз основа на привилегии. Не така стояло нещата с християнството. От самото начало християнството твърдеше, че е единствената истинска религия, заявяваше, че има световно послание, канеше да се присъединят всички, които отговарят на условията за вяра и праведност, и настояваше, че е универсално по своя обхват. То не даваше място на съперници и самото по същество беше нетолерантно към други култове. Следователно християнството се представяше пред римския език като имперска и завоевателна вяра. Отначало беше презривно като нелепо, а след това се страхуваше като заплаха за римския живот.

Юдеите бяха казали: „Нямаме цар освен Цезар“ (Йоан 19:15). Не така беше с християните. Те имаха само един Господ, Господ Исус Христос, и не биха приложили термина „Господ“ към римския Цезар. Те смело учеха, че техният Господ Христос ще се завърне като Цар на царете и Господ на господарите и ще завладее вселената. Независимо дали го казваха ясно или не, в учението им се подразбираше, че никоя земна империя, дори тази на Рим, не може да устои в присъствието на такъв Цар (вж. Дан. 2:34, 35, 44, 45). Римската империя беше държава, самосъзнателна и сигурна в чувствата си. Тя нямаше успешни конкуренти близо до средиземноморското си сърце. Държавата трябва да бъде главната грижа на всеки гражданин. Императорът, независимо колко слаб, глупав или зъл може да е, олицетворяваше силата и славата на римската държава. От страна на такава държава не би могло да има толериране на която и да е секта, колкото и здравомислеща да е тя, чието учение е залегнало в основата на вярата във върховен и божествен Цар, който някога ще сваля всички държави, всички владения и всички власти.

Християнството предизвика римското общество към по-добър начин на живот и по този начин раздразни това общество. Древните римляни, които са разбирали ценността на морала, са имали строга етика. Но християнският морал не е бил от римски тип, нито е бил развитие на римската теза за ценностите в живота. Освен това, римляните от новозаветните времена не са живели последователно според по-старата си етика. Следователно животът на християните е бил постоянен укор за римляните. Те не са разбирали християнския начин на живот; макар че са изпитвали неохотно уважение към това, което не са разбирали, те са го мразели.

Християнството е незаконна религия. – Юдеите негодували срещу християнството по много причини. Те се страхували, че християните ще навлекат гнева на римляните върху самите евреи. Те мразели християнския Христос като съперник на очаквания от тях Месия. Те мразели християните още повече, защото приемали езичници в своето общение. Следователно, при всяка възможност евреите създавали проблеми на християните, доколкото е било по силите им да ги преследват в земята на Палестина и другаде, като подбуждали тълпи към бунтове срещу християните. Редица примери за това се виждат в книгата Деяния на апостолите. Документ, „Мъченичеството на Поликарп“, разказва същата история за град Смирна през II век. През III век Тертулиан нарича еврейските синагоги „извори на преследване“ (Scorpiace x; ANF, том 3, стр. 643).

При тези отношения, каквито са били, е излишно да се търси в римското право някакъв декрет срещу християните. Не е бил необходим декрет. Християните просто нямали правен статут. В по-късни години били разработени политики срещу християните и тези политики ставали все по-жестоки. Първите атаки на римската власт срещу християните били спорадични, резултат не от политика, а от прищявка или злоба от страна на императорите.

Такива били преследванията, предприети срещу християните от Нерон (ок. 64 г. сл. Хр.) и Домициан (ок. 95 г. сл. Хр.).

Римска политика: Преследване по прищявка. — Римският историк Тацит (Анали хв. 44; вж. Светоний Нерон vi. 16) разказва, че справедливо или не, Нерон е бил обвинен за опожаряването на град Рим. За да отклони обвинението от себе си, той хвърли вината върху християните. Много от последователите на Исус са били изгорени до смърт в град Рим, като някои са били използвани като факли за осветяване на нощните партита, провеждани в градините на Нерон. Преследването несъмнено се е разпростряло донякъде и в провинциите, въпреки че за това има малко записи. Както беше посочено, Петър и Павел и двамата загиват в град Рим в резултат на преследването на Нерон (виж стр. 30, 35).

Следващото гонение на християните от римляните вероятно е възникнало от от злобата на император Домициан, нестабилен и капризен човек. Възможно е той да е намерил християни дори в собствения си дом. Поради тази или други причини той се е обърнал срещу сектата. Вече беше отбелязано, че Йоан е бил заточен на остров Патмос по време на управлението на този император. Преследването при Домициан вероятно не е било широко разпространено, нито твърде разрушително, но е било проблем за църквата и агония за тези, които са страдали пряко.

Упражняване на полицейска власт. — Първата ясно определена политика, установена от римски император по отношение на християните, е формулирана от император Траян (98 г. сл. Хр. 117). Приятелят и клиент на Траян, Плиний Млади, бил управител на Понт, на южния бряг на Черно море. Плиний бил дълбоко загрижен за разпространението на християнството в своята провинция. Храмовете били пренебрегвани; търговците, които търгували с жертвени животни и материали за храмовото богослужение, се оплаквали, че бизнесът им страда много. Затова Плиний започнал да се занимава с християните. Когато намерил онези, които били склонни да признаят, че са членове на тази вяра, той ги екзекутирал. За да бъде сигурен в себе си, той писал на приятеля си императора и го молил да одобри това, което прави. Писмото на Плиний се намира в стандартната колекция от неговите писания (Писма х. 96). В това писмо той дава интересно описание на християнското богослужение, за което вече стана дума, и след това разказва как се е занимавал с християните.

Суплициум, римската смъртна присъда, е била изпълнена над тях.

Траян е писал в отговор (Писма на Плиний, т. 97), в който е одобрил действията на своя представител. Понт. Но императорът, като цяло добър и справедлив човек, направил следното условие: Никой не трябва да бъде умъртвен като християнин, освен ако не признае свободно, че е такъв, или освен ако няма достатъчно свидетели, които да докажат, че е такъв. Той не трябва да бъде осъден по слухове, но свидетелите трябва да се явят срещу него, ако показанията им са валидни. Тази политика не е нищо повече от прилагане на обикновени полицейски правомощия към проблем на обществото. Траян не би нарекъл това преследване. Християните, които нямат място в обществото, трябва да бъдат елиминирани. Ако това не бъде направено, те биха могли да се превърнат в реална опасност. Плиний съобщава, че методът му с християните е бил успешен и че храмовото богослужение е възобновено.

Това упражняване на полицейска власт, наредено от Траян, продължи да бъде политика на Римската империя в контролирането на християнството през следващите 150 години. Това била доста презрителна политика, защото римското правителство все още не се било научило да приема християнството сериозно като движение. При нея християните били преследвани по време на управлението на иначе благосклонните императори Антонин Пий (138–161 г. сл. Хр.) и Марк Аврелий (161–180 г. сл. Хр.). Тези преследвания били извършвани отчасти чрез тълпа

насилие, често по подстрекателство на евреи и отчасти поради езическата ревност на местните управители, но със знанието и съгласието на императорите.

Политика на унищожение. – В средата на 3-ти век римската политика се променя и то към по-лошо. Правителството се е научило, че трябва да приема сериозно разпространяващото се християнско движение. Твърди се, че император Филип Арабски е бил християнин (Евсевий, Църковна история, 6:34). Към края на краткото му царуване се отбелязва хилядолетието от основаването на град Рим, с голямо възраждане на римското патриотично чувство. Деций, политическият съперник на Филип и неговият наследник на върха на тази вълна, вярвал, че християните са фаворизирали Филип.

Затова през 250 г. сл. Хр. той въвежда срещу тях политика на унищожение. Неговото жестоко и кърваво преследване на християните е повторено от император Валериан около седем или осем години по-късно.

Последното гонение. — По това време християните вече са станали популярни и броят им се е увеличил изключително много. Това увеличение продължава и в годините на сравнителен мир, последвали преследването при Валериан, мир, прекратен от тежкото гонение при Диоклециан и Галерий, започнало през 303 г. сл. Хр. и продължило десет години. Това гонение бележи поредната промяна в политиката, в смисъл, че представлява опит за пълно унищожение; става дума за война между закleti врагове. В тази война езическата империя губи.

Политика на толерантността. — Константин става император и през 312 г. сл. Хр. се очертава като приятел на християнството. На следващата година, когато издава известния си едикт за толерантност, християнството не само се оказва свободно да се разпространява, но скоро се превръща в изключителна религия на империята. Константин въвежда необикновената нова политика на съюз на църквата и държавата, чийто ефект, макар и материално полезен за църквата, е по-неблагоприятен духовно от всяко преследване, което някога е претърпявала.

Отношение на църквата към държавата. — В изследване на отношението на църквата към държавата през вековете, когато християнството е било незаконна религия, без официален статут в обществото, трябва да се помни, че църквата в онези ранни години не е търсила установено място в света, както по-късно е било учено от Ориген и Августин, а място в небесното царство, с Исус Христос Владетеля.

Следователно отношението на християните беше търпеливо издържане, докато Христос ги спаси.

Въпреки че християнските писатели от първите няколко века рядко цитират важното изказване на Христос, записано в Матей 22:21: „И тъй, отдавайте на Цезаря Цезаревото, а на Бога Божието“, те прилагали това увещание в отношенията си с империята. Павел увещавал църквата в същата посока, когато писал: „Всяка душа да се подчинява на висшите власти. Защото няма власт, която да не е от Бога; властите, които съществуват, са постановени от Бога. И така, който се противи на властта, се противи на Божията наредба; а който се противят, ще си навлекат осъждане.“

Защото управниците не са ужас за добрите дела, а за злите. ... Затова трябва да се покорявате не само заради гняв, но и заради съвест. Защото затова плащайте и данък, понеже са Божии служители“ (Римляни 13:1–6). Петър казва: „Почитайте царя“ (1 Петрово 2:17). Следователно, дори когато религията им е била незаконна, християните са се стремели да живеят като добри граждани във враждебна среда, прилагайки в ежедневието си етиката, проявена в живота на Исус и съдържаща се в примера и учението на апостолите. Те са си спечелили репутация за чистота на живота и за доброта към ближните. Докато правителството мразеше

и в крайна сметка все повече се страхуваше от християнството, населението оценяваше все повече и повече начина на живот, който християнството представляваше. Когато бяха доведен в съда, в отговор на въпроса на съдиите, християните често отговаряха просто: „Аз съм християнин“ и отиваха на смърт, с усмивки сред страданията си, увещавайки своите събратя християни да бъдат верни и призовавайки езическите наблюдатели да вървят с тях, следвайки техния Господ и Учител Исус Христос. Християните, които бяха свидетели на смъртта на такива мъченици, останаха удивително верни и Тертулиан можеше да каже: „Кръвта на християните е семе“ (Апология 50; ANF, том 3, стр. 55).

Безброй множество християнски мъченици умряха по този начин, защото Христос беше казал: „Отдайте ... на Бога това, което е Божие.“ Петър беше казал: „Трябва да се покоряваме на Бога повече, отколкото на хората“ (Деяния 5:29); „Ако страдате заради правдата, блажени сте; и не се бойте от ужаса им, нито се смущавайте“ (1 Петрово 3:14); „Не се чудете на огненото изпитание, което е за да ви изпита, като че ли ви се е случило нещо странно; но се радвайте, доколкото участвате в Христовите страдания. ...

„Ако някой страда като

християнин, да не се срамува, но да прославя Бога за това“ (1 Петрово 4:12).

16). Павел е живял в опит последователна програма за Христос; той е изброил за потомството списък на ранните си страдания за своя Господ (2 Кор. 11:23–27).

Християните по принцип бяха законопослушни граждани, когато правителството изискваше от тях това, което беше просто задължение. Но когато изискванията на правителството означаваха да се отрекат от Христос, да се занимават с фалшиво поклонение и да живеят живот, който би означавал отстъпничество от християнските принципи, те в по-голямата си част твърдо отстояваха правото, избирайки да се подчиняват на Бог, а не на хората, и да понесат бичуване, затвор или смърт в резултат на това. Въпросът беше ясен, а последствията – сигурни: смърт тук, но вечен живот с Христос.

Разделяне на църквата и държавата. – Това беше философия на разделянето на църквата. и държава по необходимост, с мисълта, че известна степен на съобразяване с езическата среда трябва да се прояви при необходимост на момента, докато Христос не ги премести в нова среда. Тертулиан през 3 век и Лактанций през 4 век настояват християнската църква да се държи отделно от езическата държава.

Но тъй като Христос не дошъл, постепенно се развила нова философия. Християнството било ставало популярно сред хората и броят му непрекъснато нараствал. Християнските учители бяха слушани с все по-голямо уважение и се появи надежда, че скоро християнството може да завладее световната общност. Затова, където е възможно, светските обичаи бяха възприемани и „кръстени“ – давани им бяха християнски имена и одежди.

Внимавало се е държавата да бъде засегната възможно най-малко. Когато въпросите били ясно очертани, църковните водачи и тези, които те ръководели, се стремели да застанат твърдо. Но къде трябвало да се отговори на въпроса? Целесъобразността често отлагала момента на съпротива и неведнъж въпросите били замъглявани от компромис. Може да се предположи, че ако езическото римско правителство било по-самодоволно, християнството щело да следва такава програма за компромис, че да се научи да живее доволно в езическа среда и може би в крайна сметка да бъде напълно модифицирано и абсорбирано от нея. За щастие на църквата, правителството останало заклет враг на движението и християнството било принудено да остане отделно, докато Константин не подвел римското правителство към капитулация пред външните форми на християнството.

XIV. Влиянието на традицията върху Църквата

Апостолите и Преданието. — Самата дума „предание“ (от гр. *paradosis*) не носи негативна конотация.

Paradosis означава „това, което е предадено“. Павел призовавал солунците да „държат преданията... на които сте били научени“ (2 Сол. 2:15) и ги предупреждавал да не общуват с никого, който ходи „не според преданието, което е приел от нас“ (гл. 3:6). Той изразил тези чувства, защото някои очевидно били дошли сред солунците с писмо, уж от Павел, относно непосредственото идване на Христос (гл. 2:2). „Преданията“, които Павел смятал за достойни за похвала, били неговите собствени устни учения, чрез които солунците трябвало да проверяват всяко предполагаемо послание от него, използвайки и писмата, разпознаваеми като негови собствени.

Но Павел предупредил колосяните да не се развалят „чрез философия и празна измама, според човешко предание, според стихии на света, а не според Христос“ (Кол. 2:8). Петър напомнил на обърнатите към Христос чрез него, че са спасени от силата на Христос от „суетния разговор, предаден от бащите им“ (1 Петрово 1:18).

Още по-ясно е Христовото осъждане на традицията. Когато е оспорен, защото е позволил на учениците Си да „престъпват преданието на старейшините“ (Матей 15:2), Исус противопоставя авторитета на Божия закон на традицията и показва къде традицията на юдеите ги е довела до нарушаване на Божиите заповеди (ст. 3–6). Той цитира Исаия (във формата, запазена днес в LXX на Исаия 29:13), говорещ от името на Господа: „Напразно Ме почитат, като учат за учения човешки заповеди“ (ст. 9) и произнася изречението: „Всяко растение, което Моят небесен Отец не е насадил, ще се изкорени“.

(Матей 15:13). Той ясно заяви, че Писанията „са тези, които свидетелстват за Мен“ (Йоан 5:39) и използвал писанията на Стария завет, за да установи Своего месианство в разговорите си с учениците след възкресението Си (Лука 24:27, 44). Павел разбирал Писанията като достатъчни за спасение и за изграждане на християнския човек (2 Тим. 3:15–17). Йоан отправя силно предупреждение към всеки, който се опитва да отнеме или добави към думите на книгата Откровение, дадена му чрез вдъхновение (Откр. 22:18, 19).

Писание на подчинено място. – Несъмнено злоупотребата с Писанието от евреите, когато са се противопоставяли на християнството, от лжепророците в църквата, от еретиците и особено от гностиците, донякъде е отслабила вярата на християните в авторитета на Писанието. В началото на 3-ти век Тертулиан пише, че Писанията не са достатъчни, за да се справят с атаките на еретиците, защото самите еретици използват Писанията, за да подкрепят своите възгледи („Предписанието срещу еретиците“). 14, 19). Иринеи, епископ на Галия, около 185 г. сл. Хр. създава забележителния си труд „Срещу ересите“. В него той се сблъсква със същия проблем, с който Тертулиан се сблъсква няколко години по-късно. Както вече беше посочено, Иринеи излага твърдението, че истината на християнството се намира в църквите, основани от апостолите, които са предали истината на епископите, за които Иринеи смята, че са наследили апостолите. Тази истина, „предадена“, той смята за традиция, настоявайки, че това трябва да е норма на истината, тъй като еретиците са използвали Писанието („Срещу ересите iii. 1–4“). В есето си („Венчето, De Corona 3, 4“)

Тертулиан прави възможно най-директното твърдение за авторитета на традицията: „Нека се запитае следователно дали традицията, освен ако не е писмена, не трябва да бъде допусната. Разбира се, ще кажем, че тя не трябва да бъде допусната, ако никакви случаи на други практики, които без никакъв писмен документ поддържа единствено въз основа на традицията и следователно на обичая, не ни дават precedent. За да разгледам накратко този въпрос, ще започна с кръщението. Когато ще влезем

водата, но малко преди това, в присъствието на събранието и под ръката на председателя, ние тържествено изповядваме, че се отричаме от дявола, неговата помпозност и неговите ангели. След това се потапяме три пъти, давайки малко по-голям обет от този, който Господ е определил в Евангелието. След това, когато сме взети на небето (като новородени деца), първо вкуваме смес от мляко и мед и от този ден се въздържа от ежедневно кърпане за цяла седмица. Също така, в събрания преди зазоряване и от ръката на никого освен председателите, приемаме тайнството Евхаристия, което Господ е заповядал да се яде по време на хранене и е заповядал да се приема от всички еднакво. Всеки път, когато наближи годишнината, правим приноси за мъртвите в чест на рождения ден. Считаме поста или колениченето в поклонение в Господния ден за незаконни. Радваме се на същата привилегия и от Великден до Петдесетница. Чувстваме болка, ако някакво вино или хляб, дори и наш собствен, бъде изхвърлен на земята. При всяка крачка напред и движение, при всяко влизане и излизане, когато обличаме дрехите и обувките си, когато се къпем, когато сядаме на масата, когато палим лампите, на дивана, на стола, при всички обикновени действия от ежедневието, ние очертаваме знака върху челото си.

„Ако за тези и други подобни правила настояват за положителна заповед от Писанието, няма да намерите такава.“ Традицията ще ви бъде представена като техен създател, обичаят като техен укрепител, а вярата като техен наблюдател. Този разум ще подкрепя традицията, обичая и вярата, или сами ще го осъзнаете, или ще научите от някой, който го е осъзнал. Междувременно ще вярвате, че има някаква причина, на която се дължи подчинение.

(ANF, том 3, стр. 94, 95).

Въздигната традиция. – Това е изключително интересен аргумент. Твърди се, че традицията трябва да се приеме като авторитет за определени практики, следвани в църквата от началото на 3-ти век, за които, както се признава, няма авторитет в Писанието. След това се твърди, че тези практики са автентични, защото църквата ги следва. На следващо място, авторитетът на традицията се утвърждава, защото църквата ги извършва чрез традиционен авторитет. Смелият списък на Тертулиан с нещата, които църквата по негово време е правила въз основа на традицията, дава известна представа до каква степен църквата се е отклонила от основата на Писанието до 3-ти век.

След това се е искало много повече за традицията. Приемането от църквата на този извънбиблейски авторитет отвори вратите за допускането на почти безкраен поток от небиблейски ритуали и погрешни учения. Те са държали църквата в хватката си не само през Средновековието, но и чак до наши дни, и не само в по-старите ритуални църкви, но и до известна степен в по-евангелските църкви. Все още е вярно: „Напразно Ме почитат, като учат за учения човешките заповеди.“

Почитане на светиите. — Учението за съзнателното състояние на мъртвите и Вечното наказание на нечестивите в ада се среща много рано в християнската история. Възпоменателните служби на гробовете на мъчениците бързо започнали да бъдат последвани от молитви за мъчениците, които се смятали за намиращи се в нещо като чистилице. След това, тъй като се вярвало, че съвършените светци са отишли във вечно блаженство, към светците били отправяни молитви, за да могат те да се застъпят за онези, които все още са на земята. Почитането на светците, а по-късно и поклонението на Дева Мария, били логични последици от неразбирането на доктрината за човешката природа.

Изкуплението. — Изкуплението също е било погрешно разбрано. Към него е била прикрепена атмосфера на магия. Символите на Господната вечеря са били надарени, в мисленето на хората, с един вид магическа сила. Скоро се е започнало да се предполага, че присъствието на Христос в символите придава на участващите силата на Самия Христос. След това се развива учението за Истинското Присъствие, че самият Христос е лично в хляба и виното, и от него лесно се развива доктрината за пресъществяването – че хлябът и виното стават действителното тяло и кръв на Христос, не по външен вид, а по вътрешна природа. Както вече беше отбелязано, символите са се превърнали в жертва,

чрез което Христос беше принесен отново като жертва за грех; презвитерите станаха свещеници, необходими за изпълнение на свещеническата функция да принесат Христос отново. Вижте стр. 44, 45.

Кръщението се превърна в спасително дело, което донесе спасение на бебетата, които, както се вярваше, имаха наследили вината на бащите си. За да се отслужи този уж спасителен обред, отново било необходимо свещеничество. Така, чрез погрешно разбиране на изкуплението и обредите, които го представлявали, било установено човешко свещеничество, което богохулно заело мястото – според вярванията на хората – на свещеничеството на Исус Христос в небесното светилище горе.

Нов легализъм и аскетизъм. – С развитието на антиюдаизма в църквата, отчасти поради неразбиране на някои твърдения на Павел (вж. 2 Петрово 3:15, 16), възникна вълна от антилегализъм. Това накара църквата, особено на Запад, да отмени седмия ден, събота, и да заеме спокойно отношение към други изисквания на Писанието. Това продължи в църквата само колкото да навреди. То беше последвано от един вид неолегализъм, който върна църквата към спазване на празници, които замениха годишните съботи от Стария завет, и към спазване на неделята, първия ден от седмицата, като паметник на Христовото възкресение.

Към церемониите, развити в църквата, били добавени ритуални елементи, както се вижда от цитираните по-рано писания на Тертулиан, отчасти под натиска на заемки от езичеството. Поради неразбиране на казаното от Павел в 1 Коринтяни 7, църквата започнала да гледа на безбрачието като на преживяване на преданост, а различни аскетични практики дали на ревностните християни нов стандарт на ревност. Постенето станало необходимост за спасение.

В крайна сметка ентусиастите, недоволни от църквите, избягали в пустинята и станали отшелници, практикувайки безбрачие и други форми на аскетизъм. В крайна сметка те станали толкова многобройни, че се наложило да бъдат формирани в общности. Така монашеството, със съпътстващите го злини, се превърнало в църковна институция.

Под натиска на антиюдаизма седмият ден, съботата, постепенно изпада в неуважение; още по-бързо разграничението между чисти и нечисти храни е напълно премахнато. С усъвършенстването на ритуалите, с промяната на презвитерите в свещеници и с всеобхватното заимстване от езичеството, християнството дотолкова губи първоначалната си природа и облик, че ако апостолите се бяха върнали към живот, те едва ли щяха да могат да разпознаят системата, за чието основаване са помогнали. Християнството в своята официална структура и общ характер до 400 г. сл. Хр. се превръща в малко повече от езически мистериозен култ. Поуки от предупреждението за църквата на остатъка могат да бъдат намерени в опита на ранната църква с държавата и обществото.

XV. Разпространението на Евангелието

Църквата като мисионерско начинание. – Вече беше даден поглед, разказвайки за по-късната работа на апостолите, върху мащаба на проповядването на евангелието до края на първи век. Записите за втори век са неясни. В последната третина на втори век в долината на Рона, която се намира в днешна Франция, е имало процъфтяваща християнска конгрегация. По същото време християнството процъфтява на Изток. Началото на трети век разкрива силни християнски движения в Северна Африка и известно християнство в Испания и Великобритания. В началото на четвърти век по поречието на Рейн са създадени църкви. Случайна информация в раннохристиянските писания показва постепенно разпространение на християнството, със създаването, а понякога и с изчезването на преследвани църкви, и общество, което бавно започва да се християнизира. По времето, когато християнството е легализирано, християните несъмнено са могли да наброяват милиони.

Църковните сгради са били в употреба от 3-ти век нататък. Очевидно е, че църквите не са били създадени в чистотата на апостолското християнство, а с естеството и характера на отстъпничеството, в което църквата е изпаднала. Водата не може да се издигне по-високо от извора си; новите църкви естествено са последвали църквите-майки, които са ги създали и са ги подхранвали.

Евангелското послание в разширение. – Но в писанията на апостол Павел има едно завладяващо твърдение. Той говори за „надеждата на благовестието, което чухте и което беше проповядвано на всяко създание под небето“ (Кол. 1:23). Това е силно предположение, че напредъкът на мисионерската работа на църквата не е бил измерван в ранните години от постоянните църкви, които са известни исторически. Може да се вярва, че под силата на Петдесетия Дух и с апостолска ревност и смелост, посланието на евангелието бързо е било разпространено до целия познат свят и може би по-далеч; и че макар да не е довело навсякъде до установяването на постоянни християнски общности, то е служило на целта да предупреди хората, че сега трябва да се обърнат към Месията, който току-що е бил разпнат, е възкръснал и се е възнесъл на небето, където е извършвал Своето посредническо дело за всички, които биха се обърнали към Него.

Ако е така, това трябва да се разглежда като паралел на предупредителното послание, което ще бъде дадено на целия свят преди второто пришествие на Христос (Мат. 24:14; Откр. 14:6–12) и което сега е в ход.

Библиография

Източници

Доникейските отци. Преводи на писанията на отците до 325 г. сл. Хр., изд. от Александър

Робъртс и Джеймс Доналдсън. 10 тома. Ню Йорк: Синовете на Чарлз Скрибнър, 1885–1887. Сборник с писания на ранните християни, преведени от гръцки и латински. Това е американското издание на Английската библиотека на доникейските отци.

АЙЪР, ДЖОЗЕФ КЪЛЪН. Източник за древна църковна история. Ню Йорк: Синовете на Чарлз Скрибнър, 1913.

Много полезна колекция от откъси от древни източници за църковна история, класифицирани, с бележки и индекс.

ХЕФЕЛЕ, ЧАРЛЗ Дж. История на църковните събори. 5 тома. Единбург: Т. и Т. Кларк, 1871–96. Отличен преглед на църковните събори до 800 г. сл. Хр., с текста на каноните, историческия контекст и критичните бележки. Епископ Хефеле е бил римокатолически противник на догмата за папската непогрешимост.

ЙОСИФ ФЛАВИЙ. Съчинения. Вижте том V, стр. 81.

КИД, Б. Дж. Документи, илюстриращи историята на Църквата (до 461 г. сл. Хр.). 2 тома. Лондон: Общество за насърчаване на християнското знание, 1920–23. Полезна колекция от откъси от източници.

ЛЕЙК, КИРСОП, прев. Апостолските отци. Английски превод. 2 тома. Лондон: Хайнеман, 1912.

писания на най-ранните църковни отци до средата на II век. Като част от класическата библиотека „Лъоб“, това издание съдържа гръцкия текст с английски превод.

ЛУМИС, ЛУИЗ Р., прев. Книга на папите. Ню Йорк: Columbia University Press, 1916. Древна колекция от твърдения относно най-ранните глави на църквата в Рим, известна с латинското си заглавие Liber Pontificalis.

ПЛИНИЙ МЛАДШИ. Писма. С английски превод от Уилям Мелмот. 2 тома. Лондон: Уилям

Хайнеман, 1931, 1935. (Класическата библиотека „Лъоб“) Тези латински литературни шедеъври представят римската среда, в която е възникнало християнството. Те включват кратко, но пълно описание на ранното християнско богослужение, първото от които е запазено до наши дни.

ШАФ, ФИЛИП. Символите на вярата на християнския свят. 6-то издание. 3 тома. Ню Йорк: Синовете на Чарлз Скрибнър, 1890.

Ценна колекция от гръцки, латински и протестантски символи и символи на вярата.

ШОТУЕЛ, ДЖЕЙМС Т. и ЛУМИС, ЛУИЗ РОУПС. Престолът на Петър. Ню Йорк: Columbia University Press, 1927. Ценна колекция от всички източници, засягащи теорията, че Петър е основал църквата в Рим.

Светоний. Животът на цезарите. Вижте том V, стр. 81.

ТАЦИТ. Съчинения. Вижте том V, стр. 81.

Властите

- АЛЪН, AVG Християнски институции. Ню Йорк: Синовите на Чарлз Скрибнър, 1987. Подробно представяне, от източници, на институционалните развития в църквата и факторите, които са ги довели.
- АНГЪС, С. Мистериозните религии и християнството. Ню Йорк: Синовите на Чарлз Скрибнър, 1925. Полезно изследване, представящо езическата религиозна среда на християнството и правещо поучителни сравнения.
- БИЙТ, УЕ Ранният римски епископат до 384 г. сл. Хр. Лондон: Кели, 1913. Надеждно представяне на развитието на епископата в църквата в Рим.
- БЪРИ, Дж. Б. История на свободата на мисълта. Ню Йорк: Хенри Холт и Ко., 1913. Идеята за свободата в човешкото мислене и връзката му с църквата като институция в обществото.
- КАНФИЙЛД, Л. Х. Ранните преследвания на християните. Ню Йорк: Лонгманс, 1913. Внимателен анализ на източниците, разглеждащи първите преследвания, с изобилие от цитати от съответните материали.
- КАРЛАЙЛ, А. Дж. Християнската църква и свободата. Лондон: Кларк, 1924. Тази документирана работа показва развитието на концепцията за свобода в църквата.
- КЕЙС, ШЪРЛИ ДЖЕКСЪН. Еволюция на ранното християнство Чикаго: University of Chicago Press, 1914. Дискусия от либерален мислител за развитието на християнството като движение в историята.
- КЮМОН, Франц. Ориенталските религии в римското езичество. Чикаго: Open Court Publishing Company, 1911. Авторът е експерт в областта на римските религии, особено митраизма. Това е задълбочено обсъждане на темата.
- ДИЛ, САМУЕЛ. Римско общество от Нерон до Марк Аврелий. Лондон: The Macmillan Company, 1904. Четим, научен портрет на обществото, в което християнството се е развило и разпространило.
- ДЪОЛИНГЕР, ДЖОН ДЖИ ФОН. Първата епоха на християнството и църквата. 2 тома. Лондон: Гибингс и компания, 1906. Добро, безпристрастно представяне от римокатолик.
- ДУШЕН, ЛУИС. Ранна история на християнската църква. Лондон: Дж. Мъри, 1909–24. Римокатолически абат с широк кръгозор и независимо мислене представя с научна грижа възникването на ранната църква.
- _____. Християнско богослужение: неговият произход и еволюция. 2-ро издание. Лондон: Общество за насърчаване на християнството Знание, 1912.
- ФИШЪР, ДЖОРДЖ П. История на християнската доктрина. Ню Йорк: Синовите на Чарлз Скрибнър, 1986. Ползена история на развитието на богословските концепции в църквата.
- ФΟΥКС ДЖЕКСЪН, Ф. Дж. Възходът на езическото християнство. Ню Йорк: Доран, 1927. Тази работа показва контраста между еврейското и езическото християнство и как и защо последното се е развило по този начин.
- _____, ЛЕЙК, КИРСОП. Началото на християнството: Част I, Деяния на апостолите. 5 тома. Лондон: Macmillan & Co., Ltd., 1920–33. Научно изследване на ранното християнство въз основа на книгата Деяния.
- ФРИЛЕНДЕР, ЛУДВИГ. Римски живот и нрави в ранната империя. 4 тома. Лондон: Routledge, 1908–13. Най-подробната и информативна работа по темата.
- ГУОТКИН, Х.М. Ранна църковна история до 313 г. сл. Хр. 2 тома. Лондон: Macmillan & Co., Ltd., 1909. Дискусия за ранната църква, занимаваща се главно с писателите.
- ХАРДИ, Е. Християнството и римското управление. Лондон: Longmans, 1894. Стара, но все още използвана дискусия за отношенията между ранната църква и римското имперско управление.
- ХАРНАК, АДОЛФ ФОН. Конституция и закон на Църквата през първите два века. Лондон: Williams & Norgate, Ltd., 1910. Серия есета, анализиращи развитието в организацията на ранната църква.
- _____. История на догмата. 7 тома. Лондон: Williams & Norgate, Ltd., 1894–1903. Задълбочено обсъждане на вярванията на църквата, такива каквито са се оформили в историята.
- _____. Мисия и разпространение на християнството през първите три века. 2-ро издание, 2 тома. Лондон: Уилямс & Norgate Ltd., 1908. Внимателно, пълно обсъждане на географското разпространение на църквата, старателно документирано.
- _____. Какво е християнството? Лондон: Williams & Norgate, Ltd., 1901. Опит да се разбере какво е истинското „битието“ на християнството, чрез анализ на историческия опит на църквата.
- ХАЧ, ЕДУИН. Влияние на гръцките идеи и обичаи върху християнската църква. Лондон: Williams & Norgate, Ltd., 1890. Това произведение описва средата на ранната църква и нейното влияние.
- _____. Организацията на раннохристиянските църкви. Лондон: Longmans, 1881. Откровено разглеждане което показва значението на ранния презвитерий.
- КИД, Б. Дж. История на Църквата до 461 г. сл. Хр. 3 тома. Оксфорд: Clarendon Press, 1922. Научно изследване.

КЛАУСНЕР, ДЖОЗЕФ. От Исус до Павел. Ню Йорк: The Macmillan Company, 1943. Научно обсъждане на света на Исус и Павел от еврейска гледна точка, като се подчертава Павел като истински основател на църквата в нейния езически прогрес.

КРЮГЕР, Г. История на раннохристиянската литература през първите три века. Ню Йорк: The Macmillan Company, 1897. Разглеждане на източниците за ранна църковна история и теология с по-висока критична тенденция.

ЛАТУРЕТ, КЕНЕТ СКОТ. История на разпространението на християнството. 7 тома. Ню Йорк: Харпър и Брадърс, 1937. Съчувствена история на християнските мисии от мисионер и учен.

ЛИА, ХЕНРИ К. История на свещеническото безбрачие в християнската църква. 2-ро издание. 2 тома. Ню Йорк: The Macmillan Company, 1907. Полезно разглеждане на аскетизма и неговото влияние върху по-късната църква.

МАКГИФЪРТ, А. К. История на християнството в апостолската епоха. 2-ро издание. Ню Йорк: Синовете на Чарлз Скрибнър, 1899 г. Тази книга се отнася до 1-ви век от християнската ера, като включва информация от извънбиблейски производ. източници.

НЮМАН, ДЖОН ХЕНРИ КАРДИНАЛ. Есета върху развитието на християнската доктрина. Лондон: ВМ Пикеринг, 1878. Един обърнат в римокатолицизма откровено показва как неговата среда е оформила вярата и формирането на Западната църква.

РЕЙНИ, РОБЪРТ. Древната католическа църква (98–451 г. сл. Хр.). Ню Йорк: Синовете на Чарлз Скрибнър, 1902. Внимателно и информативно проследяване на развитията, главно институционални, в църквата, на Изток и на Запад, непосредствено след апостолите.

РАМЗИ, УИЛЯМ МИТЧЕЛ. Църквата в Римската империя. Ню Йорк: Синовете на Г. П. Пътнам, 1893. Експерт по живота на Павел представя римската среда на църквата и реципрочните ефекти.

_____. Градовете на Сейнт Пол. Ню Йорк: AC Armstrong and Son, 1908. Представя богат опит материал относно градовете и провинциите, в които Павел е изпълнявал мисионерските си задачи.

_____. Свети Павел Пътешественикът и римският гражданин. Ню Йорк: Синовете на Г. П. Пътнам, 1906. Дискусия за Павел и политическият и социален свят, в който се е движил.

ШАФ, ФИЛИП. История на християнската църква. 7 тома. Ню Йорк: Синовете на Чарлз Скрибнър, 1882–1910. Една от най-добрите истории на християнската църква; научна, разбираща и духовна. Отлична за ранния период (том 1 и 2).

ШЮРЕР, ЕМИЛ. История на еврейския народ по времето на Исус Христос. 5 тома. Ню Йорк: Чарлз Скрибнър Синове, 1891. Все още незаменима работа, с пълни подробности, с обилни бележки.

ТОМПСОН, РЕ. Историческият епископат. Филадельфия: Westminster Press, 1910. Развитието на старейшината в ранната църква и използването на епископата от пресвитерианска гледна точка.

УЪРКМАН, Х.Б. Преследване в ранната църква. Лондон: Кели, 1906. Популярна презентация с полезна информация бележки, водещи към източниците.

3

³ Никол, Ф. Д. (1978). Коментар на Библията на адвентистите от седмия ден: Светата Библия с екзегетични и обяснителни коментари. Серия с коментарни справки (Деян. 1:1).

Вашингтон, окръг Колумбия: Асоциация на издателствата „Ревю енд Хералд“.